

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ ТА МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ**

**БРИТАНСЬКА КОЛОНІАЛЬНА ПОЛІТИКА ВІКТОРІАНСЬКОЇ
ЕПОХИ ТА МОЖЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ ТЕМИ В
ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІСТОРІЇ**

Кваліфікаційна робота(проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу 07-441 групи
Спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія)
Освітньо-професійної програми
«Середня освіта (історія)»
Сінченко Єлизавета Станіславівна
Керівник д.і.н, професор Олександр КОНИК
Рецензент к.і.н, доцент Олексій МАКІЄНКО

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4	
РОЗДІЛ I. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА		
ДОСЛІДЖЕННЯ	8	
1.1. Стан вивчення проблеми в історіографії.....	8	
1.2. Огляд джерельної бази дослідження	21	
1.3. Методологічна основа роботи	23	
РОЗДІЛ II. ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ КУРС ВЕЛИКОЇ		
БРИТАНІЇ ЗА ЧАСІВ ПРАВЛІННЯ КОРОЛЕВИ ВІКТОРІЇ (1837-		
1901РР).....		26
2.1. Колоніальна політика уряду Великої Британії щодо встановлення британського контролю над африканським континентом.....	26	
2.2. Проникнення англійців до Тайваню в другій половині ХІХ ст.	36	
2.3. Індія як перлина британської корони часів королеви Вікторії	39	
2.4. Колоніальна політика вікторіанської Британії щодо Канади з 1840 до 1867 року	45	
РОЗДІЛ III. ВИКОРИСТАННЯ ЗМІШАНИХ МЕТОДИК ПРИ		
ВИКЛАДАННІ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ		
ЗАКЛАДІ НАВЧАННЯ, ЗАДЛЯ ВИСВІТЛЕННЯ РІЗНИМИ		
ФОРМАМИ УРОКУ ТЕМИ: «БРИТАНСЬКА КОЛОНІАЛЬНА		
ПОЛІТИКА ВІКТОРІАНСЬКОЇ ЕПОХИ»		49
3.1. Використання інформаційних технологій на медіа-уроці при розгляді колоніальної політики Великої Британії вікторіанської епохи.....	49	
3.2. Проведення лекції –уроку оглядового типу : особливості форми уроку, головна мета, завдання, основні очікувальні результати, хід уроку із запропонованої теми	522	
3.3. Підготовка уроку – гра при вивченні зазначеної теми з всесвітньої історії	55	

ВИСНОВКИ.....	588
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	61
ДОДАТКИ.....	67

Додаток А

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. З другої половини двадцятого століття вважається, що колоніальна система завершила свій розвиток у зв'язку з інтенсивною деколонізацією світу. Однак, колонізаційні процеси все ж таки продовжують своє існування, тільки вже в видозміненій формі. Тому дослідники, розглядаючи сучасний світ, продовжують широко використовувати постколоніальні студії - як у зарубіжній, так і у вітчизняній історіографії. Успішні свого часу дії англійців у легітимізації свого панування в колоніях схиляють до ретельного вивчення процесу розмежування та здійснення колоніальної політики Вікторіанського двору, щоб краще оцінити сенс експансіонізму. До того ж процес успішного поширення експансіоністської колоніальної доктрини Великої Британії Вікторіанської доби має багато так званих «білих плям» у своєму вивченні. Між тим далеко не всі країни світу сьогодні відмовляються від неокolonіальної політики й територіальної експансії. Усе це обумовлює актуальність зазначеної теми .

Мета кваліфікаційної роботи полягає у висвітленні напрямків зовнішньої політики британської влади у 1837-1901 роках як процедура отримання всесвітнього економічного домінування.

Відповідно до поставленої мети в роботі ставляться наступні **завдання:**

- розглянути та класифікувати наукову історичну літературу та проаналізувати джерельну базу дослідження;
- висвітлити основні напрямки зовнішньополітичного курсу Великої Британії вікторіанської епохи;

- розкрити особливості англійського експансіонізму на території Африки ;
- охарактеризувати проникнення англійських колоністів до Тайваню;
- простежити імперський досвід англійської влади в колонії Індії ;
- розглянути місце Канади в англійській колоніальній доктрині ;
- з'ясувати можливості використання інформаційних технологій на медіа-уроці при розгляді колоніальної політики Великої Британії Вікторіанської епохи ;
- виявити основні особливості проведення лекції –уроку оглядового типу при розгляді зазначеної теми;
- розкрити основні риси підготовки уроку – гра при розгляді теми з всесвітньої історії.

Об'єкт дослідження історичний розвиток колоніальної політики Британської імперії .

Предметом дослідження є британська колоніальна політика Вікторіанської епохи в її конкретних проявах у Азії, Африці та Північній Америці та можливості висвітлення теми в шкільному курсі історії

Методи дослідження. Під час дослідження використовувались загально логічні методи, а саме індукції та дедукції, аналізу та синтезу, порівняння, аналогії і узагальнення й спеціально історичні методи такі як історико- системний і історико-порівняльні методи .

Хронологічні рамки дослідження. Тема наукової роботи охоплює досить великий період за часів правління королеви Вікторії з 1837-1901 рр., що дозволяє прослідкувати еволюцію колоніальної експансії Великобританії .

Територіальні межі дослідження охоплюють територію Азійського та Африканського континентів , а також Північної Америки.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в спробі комплексного дослідження історичного розвитку колоніальної політики вікторіанської епохи на основі англомовної літератури та джерел, оскільки на сьогодні ця проблема в українській історіографії висвітлена лише фрагментарно.

Практичне значення роботи. Матеріали даної роботи можуть бути використані при підготовці до семінарських занять для студентів-істориків ВНЗ та в процесі викладання історії в середніх загальноосвітніх закладах як матеріал для факультативних занять.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження були застосовані на практиці під час проведення медіа-уроку в дев'ятих класах у Херсонській спеціалізованій школі з поглибленням англійської мови I ступеня № 56. Результати дослідження також були представлені на V Усеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми історії та археології: регіональний та глобальний вимір» (20.05.2021 р., ХДУ, Херсон).

Структура роботи: кваліфікаційне дослідження складається із вступу, трьох розділів, десяти підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел та літератури.

У вступі зазначено актуальність теми, об'єкт та предмет, методи дослідження, хронологічні й територіальні межі дослідження, наукову новизну та практичне значення, визначена мета й основні завдання дослідження.

Перший розділ присвячений аналізу та систематизації стану дослідження в історіографії, опису джерельної бази і основи методології.

Другий розділ присвячений вивченню британської колоніальної політики за часів правління Вікторії в основних колоніях Індії, Китаю, Африки та боротьбу з іншими державами за колоніальну гегемонію.

Третій розділ присвячений можливостям викладання зазначеної теми в кваліфікаційній роботі в загальноосвітньому закладі за допомогою змішаних методик викладання.

Список використаних джерел і літератури містить в собі 52 позицій.

Загальна кількість сторінок – 67

РОЗДІЛ I

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан вивчення проблеми в історіографії

Проблему колоніальної політики Вікторіанської епохи почали досліджувати ще в дев'ятнадцятому столітті. В роботі широко використана зарубіжна історіографія у вигляді праць французьких, англійських, а також радянських істориків. Варто відзначити, що найбільше у кваліфікаційній роботі представлено праці англійських дослідників. Однією з перших праць, яка представляє проблематику зазначеної теми, є стаття Сінді Макрірі «Британська імперія 1707-1914» в якій досліджуються колонії в Північній Америці та Індії, а також відношення до Британської імперії широкого кола осіб від елітного класу до підданих імперії [32].

Щодо колоніальної політики Британської імперії в Африці, то ця проблематика простежується в працях багатьох англійських та американських дослідників. Зокрема в статті англійської дослідниці Якуб Мазанец «Аспект водопостачання в британській політиці щодо Єгипту і Судану: роль Нілу в стосунках між Великобританією і Францією в кінці XIX століття» проаналізовано «блакитну нитку» необхідності забезпечення водопостачання Єгипту, яка пронизує британську імперську політику, а також впливає на міжнародні відносини з кінця сімдесятих років, дев'ятнадцятого століття особливо щодо Франції. Ця стаття розвиває теорію про важливість зрошувальної води для британських інтересів в Єгипті і про мотивацію британців вторгнутися в Судан, коли Єгипет досяг своїх водних меж. Інша проблема, яка обговорюється в цій статті, - це можлива роль вод Нілу в

інциденті в Фашоді, який часто розглядається як символ британо-французького суперництва в Північно-Східній Африці, а також французькі плани на Нілі в цілому[31].

Проблему економічного впливу на розвиток Африки, зокрема Єгипту Британською імперією розглянуто в книзі англійської дослідниці Елінор Бьорнс «Британський імперіалізм в Єгипті», яка побачила у світ у тисяча дев'ятсот двадцять дев'ятому році. Перший розділ цієї роботи стосувався важливих подій навколо Єгипту, що призвели до революції, будівництва Суецького каналу, англо-французького суперництва в цьому регіоні й співпраця у створенні європейського фінансового контролю над Єгиптом. У другому розділі роботи Бьорнс йшлося власне про саму революцію. Розглянути такі питання, як становлення Національної партії в Єгипті та євро реакцію на це, переростання політичних проблем у військовий конфлікт. Остання глава присвячена думкам щодо врегулювання Єгипетського питання відразу після військового завоювання Великобританією країни [14].

Для дослідження військового завоювання Великобританією Єгипту було використано статтю англійського вченого Девіда Дж. Ментиплі під назвою «Британське вторгнення в Єгипет». У цій праці аналізуються процеси, що суперечили і в кінцевому підсумку підірвали обіцянку Гладстона припинити експансію Великобританії за кордон, що призвело до вторгнення в Єгипет лише через два роки після його обрання. Саме розкриття цих процесів, на мою думку, мабуть, буде найважливішим для нашого дослідження [33].

В книзі американського дослідника Толлефсона Харолда «Поліцейська робота в ісламі: англійська окупація Єгипту та англо-єгипетське протиріччя за контроль над поліцією, тисяча вісімсот вісімдесят другий до тисяча дев'ятсот чотирнадцятого року. (Матеріали в порівняльних колоніальних дослідженнях)» простежується роль поліцій, що була центральною у політиці та суспільному житті Єгипту у

часи британської окупації між 1882 та 1914 роками. Як зазначив дослідник, спершу єгиптяни сприяли досягненню Великобританії у сфері автономії, що було надано їм у поліцейських питаннях. Однак, віддаючи перевагу явними проявами влади, які можна було визначити за допомогою армії, так британці використовували питання нових більш жорстких реформ, щоб посилити свою владу над Єгиптом за допомогою поліції[49].

Англійська дослідниця Йоссі Маман у статті «Вплив британського графа Кромера на систему освіти в Єгипті (1883-1907)» особливу увагу приділяє історичній проблемі: вплив графа Кромера (який працював генеральним консулом Великобританії в Єгипті) на місцеву систему освіти. Дослідження відображає міждисциплінарний підхід - освіту та історію. Вирішення проблеми було здійснено шляхом вивчення заявлених цілей освіти та діяльності на практиці, а також реакції місцевого населення на діяльність. Нібито Кромер зазнав невдачі у спробах реформ в єгипетській освіті. Йоссі Маман намагається розглянути проблему на основі цілісного підходу, що надає значення всім діям Кромера в системі освіти. Основною провідною метою цього дослідження є вивчення системи освіти в Єгипті під час британської окупації, коли граф Кромер служив британським генеральним консулом [28].

Роберт Л. Тингор у своїй праці «Модернізація та британська колоніальна політика в Єгипті 1882-1914 ». В цій праці зазначається, що основною метою британської політики в Єгипті була окупація країни в межах адміністративного і економічного життя. Ліберальний уряд через свої передвиборні обіцянки не бажав робити окупацію постійною. Головна мета зазначеного уряду полягала в тому, щоб забезпечити стабільність і спокій в Єгипті, щоб його не роздирали внутрішні заворушення, які б загрожували стратегічному маршрутові Англії, а саме через Суецький канал на Схід. Англійський дослідник, додав, що у

цьому контексті британський уряд прекрасно розумів, що стабільності в Єгипті можна досягти тільки шляхом відродження і зміцнення його традиційних інститутів.

Як вказував автор у своїй важливій роботі, британські вікторіанські державні діячі вважали за краще неформальну імперію прямого політичного контролю. Вони віддавали перевагу системі договорів, неформального переконання і загрози застосування сили для захисту своїх основних економічних і політичних інтересів у системі прямого управління колоніальними територіями. Роберт Л. Тингор стверджує, що окупація Єгипту стала вирішальною подією в розпаді старого порядку неформальній імперії[48].

Особливу увагу можна приділити праці радянського вченого, уродженця Херсона Тарле Євгенія Вікторовича, яка вийшла у світ у тисяча дев'ятсот шістдесят п'ятому році під назвою «Начерки історії колоніальної політики держав Західної Європи (кінець п'ятнадцятого - початок двадцятого століття)» включає історію колоніалізму величезного періоду, що охоплює шість століть. У «Начерках» Тарле не тільки безпощадно розкриває методи англійського експансіонізму, а й викриває неморальні його основи. Автор у бібліографії надає тільки деякі з тих джерел і тієї наукової літератури, які можуть бути корисними при початковому етапі розробки наукової роботи над історією взагалі колоніальної політики європейських держав[5]. Крім названих праць, важливою для збереження, відтворення та надання загальнодоступної інформації щодо боротьби двох великих держав за Єгипет є робота вже французької дослідниці Джульєтти Адам « Франція і Англія в Єгипті» [7].

Важливими щодо виявлення впливу англійських колоністів в Південній Африці можна назвати роботи російських дослідників Олександра Єрусалимського (стаття «Колоніальна експансія капіталістичних держав з п'ятнадцятого до двадцятого століття»[1] та

Наталії Корсакової (стаття «Селянська республіка Трансвааль і його багатства») [2]. Український вчений Троян Сергій Станіславович надав повну характеристику колоніальну впливу Англії на Африку та боротьбу за ресурси в повному обсязі в статті «Загострення англо-німецьких протиріч в Південній Африці (вісімдесяті - перша половина дев'яностих років дев'ятнадцятого століття)», що увійшла до збірки Питань Нової та Новітньої історії [6]. Африканський дослідник Джордж Мак. Теалью своїй праці «Походження сучасного племені Пондо. Імперські договори з племенем Пондою та створення колонії Натал» зазначив основні причини боротьби англійців з місцевим населенням, а також описав у повному обсязі створення тимчасової колонії Натал. Англійський дослідник Річард Уайльд. у праці «Джозеф Чемберлен і Південно-Африканська Республіка з тисяча вісімсот дев'яносто п'ятого до тисяча вісімсот дев'яносто дев'ятого року» зазначив, що послідовні британські кабінети в дев'ятнадцятому столітті обговорювали достоїнства офіційної та неформальної імперії на півдні Африки. Після багатьох змін у політиці врешті-решт у тисяча вісімсот дев'яносто дев'ятому році було прийнято рішення про війну проти бурських республік, щоб встановити тверду першочергову роль у цілому регіоні. Події, що призвели до цього рішення, дали багато підґрунтя для дискусії у двадцятому столітті щодо значення імперіалізму, в якій можна розрізнити кілька напрямів аргументів. Підкреслюючи довготривалий і короткостроковий контексти боротьби він прагне вкласти мотив у контекст, щоб надати значення відповідальності за війну, яку ретельно шукали покоління ліберальних істориків [51].

Французький дослідник Луїс Роджер у праці «Великобританія та експансія Німеччини в Африці» досліджує теми, які також викликають все більший інтерес у інших істориків такі як: гендерні ролі, демографія, охорона здоров'я та гігієна, пропаганда, правова ідеологія, націоналізм та опір, побудова етнічної приналежності, рабство та работоргівля.

Особливо розглянуто матеріали, що стосуються історичних стосунків між колонією та британською діаспорою, а також історичні підходи до постколоніального періоду [26].

В останні роки все більшої уваги набуває економічна, культурна та соціальна історія, а в декількох статтях досліджуються теми, які також викликають все більший інтерес у істориків інших регіонів, такі як: гендерні ролі, демографія, охорона здоров'я та гігієна, пропаганда, правова ідеологія, праця історії, націоналізм та опір, екологічна історія, побудова етнічної приналежності, рабство та работоргівля, а також фотографії як історичні джерела. Особливо вітаються матеріали, що стосуються історичних стосунків між колонією та Африкою та африканською діаспорою, а також історичні підходи до постколоніального періоду.

Англійський вчений Едмунд Н Берроуз у праці «Медична асоціація Південної Африки» зазначив, що у Південній Африці медики як адміністратори та технократи сприяли створенню ефективної, патерналістські адміністрації, які так цінували імператорські проконсули школи Кромера. Намагаючись запровадити санітарні концепції та реформувати охорону здоров'я, лікарі мали тенденцію зміцнювати та узаконювати цінності білих правлячих груп. Їх вплив був поширений в гібридній колонії, як мис, частина колонії білого поселення, частина завойовницької колонії. Оскільки вони часто були серед небагатьох освічених чоловіків у малій сільській громаді, і єдиними, хто пройшов наукову підготовку за допомогою санітарних концепцій, були настільки важливими для вікторіанських поглядів середнього класу цивілізованого суспільства, і тому вони були передані у віддалені куточки колонії [15].

Американський дослідник Ловелл Реджинальд Іван надав нам інформацію про економічну боротьбу колоніальних держав в тому числі й Британської імперії в Південній Африці вже на другу половину дев'ятнадцятого століття. Його книга має назву саме таку як «Боротьба

за Південну Африку. Дослідження економічного імперіалізму». Ловелл Реджинальд Іван написав свою працю в міжвоєнний період і тому більш чітко сформував проблеми, етапи, причини та наслідки конфлікту за колонії в Африці [27].

Книга англійського вченого Марлоу Джона «Сесіл Родос; анатомія імперії» описує кар'єру англійського колоніста Родса поетапно, а саме від єпископського Стортфорда та Оксфорда до Африки, коли він був прем'єром на мисі в Південній Африці та його падіння по кар'єрній сходинці [29].

Англійські дослідники Саймон Честерман, Хісасі Овада та Бен Солу праці «Оксфордський довідник з міжнародного права в Азії та Тихоокеанському регіоні» надають перше всебічне дослідження міжнародного права, яке розглядало більшість національних юрисдикцій Азії. Надають також тематичну дорожню карту міжнародного права в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Розглядаються ключові внески Британської імперії щодо Азії у розвиток міжнародного права [44].

Про участь Великої Британії в опіумних війнах було досліджено англійським дослідником Джеймсом Вонгом у праці «Смертельні мрії: Опіум і війна зі стрілами (1856-1860) у Китаї» Вонг стверджує, що залежність Великобританії від торгівлі опіумом з Китаєм зіграла набагато більшу роль у введенні дипломатичного конфлікту у війну. Війна не була простою дипломатичною сутичкою: вона включала життєво важливі економічні інтереси Британської Індії, які потрібно було захищати будь-якою ціною. Вонг пропонує у своїй праці глибоке розуміння теорій імперіалізму та способу їх переоцінки [52].

Мартін Монтгомері у праці «Китай. Політичні, комічні та соціальні в офіційному звіті уряду її величності» був першим противником торгівлі опіумом і із захопленням говорив про сувору позицію, яку зайняли чиновники Цин, і порівняв їх обмежувальне ставлення до духу спокою Гонконгу. Мартін використовував митну

статистику, що свідчить про постійне збільшення тоннажу імпортованих товарів, такого як опіум, що є доказом того, що Китай став жертвою іноземної загрози [34].

Щодо колоніальної політики англійських колоністів в Індії найбільш повну інформацію про економічну експлуатацію ресурсів дає англійський вчений Тиртханкар Рой (стаття «Економічна історія та сучасна Індія: перевизначення ланки») [41] та Джон Ф. Річардс (стаття «Опієва промисловість у Британській Індії») [25]. Ці статті переглядають взаємозв'язок капіталізму та колоніалізму, досліджуючи справу Британської Індії під владою Ост-Індської компанії (1757-1858). Використання такої історіографії стверджує, що колоніалізм породжував стійкий витік багатства і що цей витік відповідав за голод в Індії, бідність, нерівність та економічну відсталість. В цих дослідженнях використовувались бюджети Ост-Індської компанії для вимірювання обсягу багатства, яке було вичерпано за трьома прямими каналами: гнобительські земельні податки, непродуктивні витрати на імператорську армію та цивільну адміністрацію та нерозділений експорт товарів з Індії до Британії. У висновку наявні цифри надають емпіричну підтримку марксистській інтерпретації. Відбувся витік багатства, і його вплив на нерозвиненість колишніх європейських колоній заслуговує на подальші дослідження [39].

Британський дослідник Теодор Паркер у праці «Експедиція Джона Брауна: розглянута в листі преподобного Теодора Паркера в Римі Френсісу Джексону», це дослідження дає нам змогу розкрити основні позиції та правила Англії Вікторіанської епохи в Індії [36]. Проаналізовано трансформацію відносин індійського суспільства під колоніальними володінням Британії британськими дослідниками Раджаном М.С. у праці «Вплив британського правління в Індії» [38] та Сером Реджиналсом Купландом у праці «Мета британського правління в Індії» [18].

Лакшмі Ієр у праці «Пряме і непряме колоніальне правління в Індії» порівнює економічні результати в районах Індії, які перебували під прямим колоніальним правлінням Великобританії, та районах, які перебували під опосередкованим колоніальним управлінням. Автор виявляє, що райони, які зазнали прямого правління, мають значно нижчий рівень доступу до шкіл, медичних центрів та доріг у постколоніальний період. Автор знаходить докази того, що якість управління в колоніальний період має суттєвий стійкий вплив на постколоніальні результати [22].

Англійський дослідник Гаррієт Мартіно у статті «Британське правило в Індії: історичний нарис. Сміт, старійшина та компанія». У цій праці були наведені аргументи про економічну вигоду Британської імперії порівняно з витратами на управління; ролі релігійних амбіцій, комерційні інтереси та національне суперництво; моральна законність колоніального правління; і способи, якими найкраще було управляти колоніями [30].

Відомості про соціальну історію Індії під колоніальним володінням Великої Британії у дев'ятнадцятому столітті надає індійський дослідник Модхуміта Рой у статті «Англійська Індія: Відновлення класових та соціальних привілеїв» яка була опублікована в тисяча дев'ятсот дев'яносто четвертому році [37]. Англійський дослідник Марк Тунік у книзі «Толерантний імперіалізм: Джон Стюарт Мілль захищає британське правління в Індії». Толерантний імперіалізм Мілля відображає Марк Тунік в напруженості між свободою та моральним розвитком, яка також виникає, коли Мілл замислюється про масштаби управління в цивілізованих суспільствах вчення соціальних та політичних праць Мілля під час служби в Британській Ост-Індській компанії показує що Мілл є толерантним імперіалістом: Мілл захищає втручання в Індію для сприяння захисту законних прав, поваги та

терпимості до суперечливих точок зору та комерційної діяльності суспільство, яке може впоратися із природними загрозами [50].

Щодо освіти в колонії більш доцільно було використати статтю Сатпала Сангвана «Наукова освіта в Індії під час колоніальних обмежень 1792-1857». На тлі британської колоніальної спадщини стаття прослідковує відбитки колоніальних обмежень на еволюцію наукової освіти в Індії за часів правління Компанії. Стверджується, що під час першого етапу британці уникали втручання у такі питання, як освіта. Лише декілька осіб, які брали участь у наукових дослідженнях, намагалися внести деякі основи математичної освіти. На другому етапі вони надавали значення викладанню східної літератури та природничих наук. Третій і найважливіший етап за описом статті характеризується безпрецедентним попитом на інженерів, медиків та натуралістів, які могли б виконувати державні плани робіт та знаходити та оцінювати природні ресурси країни. Цей описовий аналіз супроводжується оцінкою британської освітньої політики щодо викладання наук [43].

Особливу увагу привертає дослідження впливу колоніальної влади на охорону здоров'я англійського вченого Марка Гаррісона в праці «Медицина та імперія. Огляд нарисів Охорона здоров'я в Британській Індії». Гаррісон з самого початку чітко дає зрозуміти, що його історія охорони здоров'я є тематичною, а не розповіддю. Він відрізняється від існуючих досліджень, пояснюючи обмежений ефект медичних втручань, наголосом на важливості політичних відносин з частинами індійського населення, участю індіанців у формуванні політики на муніципальному рівні (з 1882 р.), Конфліктом поглядів в адміністрації та серед лікарів, значущість таких обмежень, як обмеження місцевих надходжень, та обмежена роль превентивної медицини в консолідації британського контролю [20].

Вивчення конфліктів, які встановили британське панування в Південній Азії, та положення військових у конституції Британської Індії

простежується в статті англійського вченого Хескота Т.А. «Військові в Британській Індії: Розвиток британських сухопутних військ у Південній Азії 1600-1947». У ній викладено автором курс та причини кампаній, які британці в Індії вели проти своїх європейських та південноазійських суперників за спадкоємство імперії Великих Моголів. Це також показує, як часом між самими британцями існував конфлікт - між британськими урядами у Лондоні та Індії; між цивільними губернаторами та їхніми військовими командирами; і між офіцерами та чоловіками [21].

Англійський вчений Захер Бейбер, описав у повній мірі колоніальне правління Британії в Індії в своїй книзі «Наука про імперію: наукові знання, цивілізація та колоніальне правління в Індії», яка вийшла у світ в дев'яностому році минулого століття. Це дослідження на макрорівні, безумовно, заслуговує на увагу саме по собі, але, що важливо, воно забезпечує важливий зв'язок між дослідженнями стародавньої та середньовічної Індії та сучасної Індії. Оскільки багато університетів намагаються вводити курси в контексті різноманітності або вивчення постколоніальних суспільств, я думаю, що це дослідження було б надзвичайно корисним для студентів, щоб вони могли зрозуміти складність і протиріччя колоніального панування. Цю книгу можна плідно використовувати на курсах соціології науки, щоб доповнити теоретичні дослідження розвитку західної науки і технологій. Я вважаю, що нестача книг, що дають таку широку картину науки і технологій в Індії, зробить її привабливою для всіх, хто цікавиться Південною Азією або наукою і технологіями в слаборозвинених країнах [10].

Британський дослідник Іан Талбот у статті «Пенджаб в умовах колоніалізму: порядок і перетворення в Британській Індії» зазначив, що коли Пенджаб був анексований англійцями вони вже створили усталені системи політичного управління, що фінансуються за рахунок ефективного управління земельними доходами. Досвід роботи в Мадрасі і Бенгалії дозволив британцям оцінити потенціал Пенджабу як

«зразкової сільськогосподарської провінції». Однак забезпечення політичної стабільності поряд з розвитком сільського господарства було непростим завданням. Автор досліджує Троїстий процес володіння і передачі землі, аграрного розвитку та соціальної інженерії і звичаєвого права, які лягли в основу британської політики політичного контролю [46].

Найбільш цінну інформацію про колоніальну політику британської влади вікторіанської епохи в Канаді надає книга американського дослідника Брюса Кертиса під назвою «Політика населення: становлення держави, статистика та перепис населення Канади, 1840-1875 рр». Ця книга пропонує перший систематичний аналіз розвитку потенціалу знань держави у вікторіанській Канаді. Містить детальний виклад політичного та соціального контексту, тобто як перепис населення розвивався в Канаді. Автор займається переписом як політичним проектом, досліджуючи його місце та вплив на політику партії та етнічну, релігійну та секційну боротьбу [19].

Історія грошей Канади розглядається Адамом Шортом у праці «Британські колонії в Північній Америці: ранні роки (до 1841). Історія канадського долара» з якої можна розглядати зростання та розвиток канадської економіки та Канади як нації. Ця розширена праця щодо канадського долара прослідковує еволюцію канадських грошей від доколоніального походження до наших днів. Виділено валютний хаос раннього британського колоніального періоду, широкі зміни, розпочаті Конфедерацією в 1867 році [44] .

Канадський дослідник Харольд Адамс у праці «Проблеми виробництва основних продуктів виробництва у Канаді» стурбований проблемами, з якими стикається країна, що займається виробництвом пшениці, пиломатеріалів, виробів з дерева та мінералів та хутра..Для того, щоб продавати ці товари на ринку, потрібно було побудувати транспортну систему, і тут увійшов англійський уряд. В праці є розділи

про Канадську тихоокеанську залізницю, про федеральні та провінційні залізниці, а також супровідний розділ на тему «Транспорт як фактор економічної історії Канади». Наприкінці роботи обстежуються труднощі, спричинені депресією [8].

Американські дослідник Дж. Дж. Лі та Маріон Р. Кейсі пропонують розглянути їх поглядів на бурхливу, життєво важливу, нескінченно захоплюючу історію ірландців в Америці у монографії «Створення ірландців американськими: історія та спадщина ірландців у США». Поєднуючи оригінальні дослідження з перевиданнями класичних творів, ці нариси та статті виходять далеко за межі опитування, щоб запропонувати справді багате розуміння впливу ірландських іммігрантів на Америку та впливу Америки на ірландських іммігрантів. Тут можна знайти жваву, компакту історію самої Ірландії та широку критику ірландсько-американської історіографії, а також дослідження численних ускладнень релігії, що відображаються в коливальних, а часом і бурхливих відносинах між католиками та протестантами, а також політику Англії щодо колонії Канади [24].

Про історію будівництва першої в Північній Америці залізничної магістралі між ріками Міссурі та Каліфорнією наприкінці шістдесятих років двадцятого століття зазначено у книзі англійського вченого Легран Сабі під назвою «Будівництво Тихоокеанської залізниці» [42].

Про державний устрій Канади більш детально інформацію надає дослідник часів Російської імперії Корф, Сергій Олександрович у книзі «Автономні колонії Великобританії». Взагалі, книга, присвячена долям колоній, особливо ця книга була актуальна напередодні Першої світової війни, що розгорнулася в ході боротьби за колонії і перерозподіл їх між основними світовими державами особливо між Англією та Францією. У ній представлені нариси державного і адміністративно-правового устрою п'яти автономних колоній Британської імперії особливо Канади [3].

Французький дослідник Пол де Казес у праці «Нотатки про Канаду» тисяча вісімсот вісімдесят другого року випуску описав Канаду за англійським правилом, природні та промислові виробництва, внутрішнє судноплавство, еміграцію та колонізацію, особливо привертає увагу розділ про газети Канади, в яких використовуються основні хронологічні вимірювання [16].

У збірнику російського вченого Сокова Ільї Анатолійовича «Історія канадської політичної культури (XIX - перша половина XX ст.)» вміщено статті про проблеми в політичній історії Канади, що зачіпають на піввіковий період до введення ще Акта про Британську Північну Америку і дещо більший період після введення його у дію. Основний мотив, який з'єднує включені статті, полягає в аналізі формування та розвитку політичної культури Канади колоніального періоду і після створення канадської державності [4].

Отже, можна зробити висновок, що дослідження зазначеної теми продовжується і потрібно працювати у цьому напрямці для подальшого більш детального дослідження. Проаналізувавши опрацьовану наукову літературу можна зазначити, що існує відсутність робіт, які у повній мірі розкрили важливі аспекти колоніальної політики вікторіанської Британії і тому цим зумовлюється подальше комплексного дослідження із урахуванням звичайно наукових праць зарубіжних та вітчизняних дослідників.

1.2. Огляд джерельної бази дослідження

Як джерело для написання кваліфікаційної роботи використовувалося періодичне видання, зокрема статті газети «Харві Норманн Гарперс». В цьому виданні розкривалися основні етапи зовнішньополітичного курсу Англії та її проникнення до терен Китаю й встановлення на його території своїх законів [12]. Про колонію Гонконг

ми можемо дізнатися завдяки спогадам сучасника Вікторіанської епохи Бернарда Вільяма Далласа у праці «Розповідь про подорожі та служби Немезиди з 1840 по 1843» [11], а щодо спогадів про колоніальну політику Британії в Південній Африці на початку двадцятого століття ми дізнаємося завдяки англійському дослідникові Огден Х. Дж. у праці «Отруєні та вибухові кулі? Кулі - експансивна та вибухонебезпечна. Війна проти голландських республік у Південній Африці: її походження, прогрес та результати» [35]. Північноамериканський дослідник Шарль Шайе Лонг. у праці « Англія в Єгипті та Судані» згадує, що у морі, за вказівкою Британії, йому було наказано плисти до Бербери, в сучасному Сомалі, на узбережжі Аденської затоки. Там він мав забрати адмірала Генрі Е Маккіллопа, британського офіцера на єгипетській службі, і поставити себе під командування адмірала. Звідти він мав вирушити до гирла річки Джуба в Сомаліленді та пройти маршем углиб, щоб зустріти Гордона.

За цими дивними маневрами стояв план, запропонований Гордоном раніше, про встановлення нового маршруту зв'язку між Каїром та регіоном озера Вікторія. Якби це було можливо, новий маршрут - через річку Джуба на узбережжі Індійського океану та вглиб країни до Вікторії - був би набагато коротшим, ніж судноплавний шлях на суші між Каїром та Гондокоро в 2700 миль. Але це також вторгнеться в частину сучасних Сомалі та Кенії. План Гордона, як виявилось, був недоцільним. Шайе-Лонг здійснив паровий запуск на 150 миль по річці Джуба і виявив, що річка вигнулася на північ, а не на захід. Це означало, що запропонований новий маршрут до озера Вікторія був недоцільним. Через два тижні в Єгипті почалася смута, і коли британські військові кораблі відкрили вогонь по прибережній обороні Олександрії - побудованій місією генерала Стоуна - Шайе-Лонг і сотні західних біженців у консульстві знайшли притулок на чотирьох американських військових кораблях, що чекали в офшорі [25]. Щодо конференції в

Шарлоттауні більш детальну інформацію надає американський дослідник Вільфред І. Сміт. у статті «Протокол Чарльза Таппера з конференції в Шарлоттауні» використовуючи легальний протокол Чарльза Таппера учасника цієї конференції на його основі була створена ця робота [45].

Було використано законодавчий акт під назвою «Акт Північної Британської Канади», що врегульовував питання управління домініону Канади. Відповідно до Конституційного Акту ми можемо дізнатися, що вся система органів державного управління діяла відповідно до принципу поділу влади і звичайно федералізму [13].

Таким чином, джерельна база дослідження представлена певною кількістю опублікованих джерел. В роботі було використано законодавчі акти, газетні статті, спогади сучасників подій.

1.3. Методологічна основа

Під час написання дипломної роботи я керувалася спеціальними історичними методами та загальнологічними методами наукового дослідження.

За допомогою історико-порівняльного методу було простежено основну лінію політики консервативного і ліберального уряду щодо зовнішньої політики Англії та боротьбу з іншими країнами за колонії. Для більшого розкриття окремих процесів було використано історико-системний метод, який допоміг виділити із всього знайденого матеріалу головний фактичний матеріал або окремі необхідні історичні фрагменти. За допомогою цього методу було досліджено взаємозв'язок між економічними та соціальними перетвореннями в колоніях Англії та реформами двох урядів всередині колоніальних володінь.

Під час дослідження був використаний й історичний метод за допомогою якого було виявлено еволюцію економічного та політичного

розвитку колонії в часовому просторі та їх вплив на британську політику. Принцип науковості продемонстрував якісне висвітлення історичних процесів та різних об'єктів і тому в кваліфікаційній роботі використано праці науковців всіх періодів часу.

За допомогою принципу такого як багатofакторності було виявлено низку факторів, що зумовили початок змін британської колоніальної політики зазначеного періоду щодо колоній в Північній Америці. За допомогою вже ретроспективного методу було встановлено причинно-наслідкові зв'язки між особливостями соціальних, політичних та економічних умов в колоніях, які були характерні для політики Англії у другій половині дев'ятнадцятого століття та формуванням і майбутнім розвитком колоніального протистояння. Метод статистики був застосований при висвітленні демографічної ситуації у колоніях Великої Британії з другої половині дев'ятнадцятого століття до початку двадцятого століття. За допомогою методу критичного аналізу джерел нам дозволило проаналізувати, а також класифікувати джерельну базу дослідження, проаналізувати історіографічну базу проблеми. Принцип комплексності, який був використаний у кваліфікаційній роботі реалізований шляхом використання здобутків не лише історії, але й інших суспільних наук, зокрема такої науки як соціології. Метод абстрагування вже в повній мірі дозволив виокремити загальні тенденції у становищі та суспільній ролі та впливі британських колоністів на заморські території.

Крім цього, можна зазначити, що основою роботи стали загально логічні методи індукції та дедукції, аналізу та синтезу, порівняння аналогії і узагальнення, які допомогли деталізувати предмет і об'єкт дослідження; дослідити історичний аспект суспільних і політичних перетворень у колоніях Великої Британії за часів правління королеви Вікторії у всій багатогранності; виокремити загальні тенденції розгляду

зазначеної теми у викладанні всесвітньої історії в загальноосвітніх закладах.

Отже, методологічна база дослідження складається з принципів та методів, що допомогли всебічно дослідити джерела та наукову літературу з даної визначеної проблеми.

РОЗДІЛ II

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ КУРС ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ЗА ЧАСІВ ПРАВЛІННЯ КОРОЛЕВИ ВІКТОРІЇ (1837-1901РР)

2.1. Колоніальна політика уряду Великої Британії щодо встановлення британського контролю над африканським континентом

Вже на дев'ятнадцяте століття Велика Британія вважалася найбільшою імперією і тому охоплюючи четверту частину всієї суші земної кулі Британську імперію вікторіанської епохи можна зрозуміти як по-перше складне явище, яке викликало певний захват, а з іншого боку і відчай, який привнесла жорстка політика британського уряду щодо управління колоніями за безпосереднім керівництвом королеви Вікторії, а по-друге як економічна так і політична мотивація уряду Англії зазначеного періоду щодо встановлення колоніального контролю на світовій арені [32, с. 5-6].

Протягом всього дев'ятнадцятого століття річка Ніл стала одним із ключових важелів в імперських інтересах англійського уряду вікторіанської епохи. Цей інтерес полягав в економічному факторі, зокрема у виготовленні високої якості бавовни, яка все дедалі широко ставала не замінною складовою в текстильній промисловості на британських теренах, а також в цьому вбачалася підтримка Єгипту в економічній сфері, задля виплати кредитів, зокрема й англійським банкам. Єгипет був своєрідною транзитною зоною особливо після оголошення про відкриття необхідного для Англії наприкінці шістдесятих років дев'ятнадцятого століття Суецького каналу. Важливу роль в Єгипті відігравали англійські купці. Так, за відомостями

англійського письменника Якоба Мезенека в тисяча вісімсот сороковому році до Олександрії прибули сто вісімдесят сім англійських кораблів на борту яких зосереджувалось сорок шість тисяч двісті двадцять тонн вантажу із промисловою продукцією за вартістю близько вісімсот сімдесяти тисяч фунтів стерлінгів, що переважало на п'ятдесят відсотків французьку продукцію [31, с. 42-43].

На сімдесяті роки дев'ятнадцятого століття була поширена практика позик в Єгипті. Першу позику Велика Британія використала в тисяча вісімсот сімдесят п'ятому році, коли британські кредитори змусили єгипетського намісника під іменем Хедивпродати свої частки в Суецькому каналі, так британський уряд придбав їх приблизно за чотири мільйони фунтів стерлінгів, звичайно через фірму Ротшильдів. В тисяча вісімсот сімдесят шостому році британський генеральний консул наголосив про те, щоб Хедив дозволив запросити так звану фінансову комісію керовану Генеральним майстром оплати праці для контролю британського капіталу в Каїрі. З появою комісії британська скарбниця зросла на дев'ять мільйонів фунтів стерлінгів . У свою чергу британський уряд тиснув на селянство тому були відновлені посіви, збільшені митні та залізничні ставки. Британський уряд відмовився навіть надати відстрочку виплат, коли селяни пережили голод в тисяча вісімсот сімдесят восьмому році через нестачу врожаїв та чуми рогатої худоби , що прокотилася Єгиптом [14, с. 5-6].

Двадцять шостого червня тисяча вісімсот вісімдесят другого року прем'єр-міністр Гладстон оголосив в англійському парламенті свою думку про уведення військ на територію Єгипту. На той час вже було інвестовано Гладстоном тридцять сім відсотків особистих приватних запасів золота в єгипетську економіку [33, с.2].

Цей крок був здійснений для того, щоб захистити шлях Суецького каналу до Індії від колоніального втручання інших країн, а також все це гарантувало виплату боргу Єгипту Англії в розмірі, що становило сто

мільйонів єгипетських фунтів. І вже у вересні цього ж року британські окупаційні війська розгромили всередині міста Тель-ель-Кебірі єгипетські війська полковника Ахмада Урабі. Пріоритетним завданням британського уряду стало відродження порядку всередині єгипетського населення, тому була оголошена реформа єгипетської поліції в тому числі й жандармів для запобігання анархії. Восени, приїхавши до Єгипту, Гладстон був здивований використанням ще курбая-хлиста, тобто батога, якого виготовляли зі шкіри бегемота. Гладстон різко критикував ці заходи і тому англійським урядом було уведено циркуляр від шістнадцятого січня тисяча вісімсот вісімдесят третього року і цей циркуляр заборонив використання батога [49, с. 1-2].

Важливою частиною колоніальної політики Британії щодо Єгипту за посередництвом лорда Кромера було проведення освітньої реформи. Кромер хотів покращити освітню систему Єгипту для того, щоб на основі західної системи готувати педагогів для нових спеціалізованих шкіл, покращувати освіту жінок, а також для закріплення британського імперського панування на півночі Африки. На початку дев'яностих років дев'ятнадцятого століття британською адміністрацією було створено Департамент освіти на чолі головного консультанта британського письменника Дугласа Данлопа. В його повноваження входило відкриття нових освітніх закладів або навпаки, створення та затвердження освітньої програми та мовної політики всередині освітнього закладу [28,с.83-84].

Як зазначав, англійський письменник Роберт Тігнор у своїй праці по історії Єгипту, Британський уряд надавав на розвиток освіти в Єгипті кожний рік до сімдесяти тисяч фунтів стерлінгів, що вже на кінець дев'яностих років дев'ятнадцятого століття зросли видатки на освіту на одинадцять тисяч фунтів стерлінгів [48,с. 124]. Британська окупаційна влада зберегла єдине французьке військове училище Ларме Паші і постійно почала збільшувати армію всередині Єгипту з трьох тисяч до

десяти тисяч. В цей же час з тисяча вісімсот вісімдесят третього року до тисяча вісімсот дев'яносто першого року збільшуються на тридцять відсотків заставні на нерухомість та особливо на землю, що супроводжується тим, що землі, які належать локальним фермерам закладаються в середній мірі на десять відсотків і як результат через два, чотири роки фермери втрачають землю на користь окупаційній британській владі[7, с.42-43].

Ще один факт підтверджує те, що Британський уряд використовував проти Єгипту анексію, а також колоніальний протекторат в пізню вікторіанську добу, а саме такий: дев'ятнадцятого січня тисяча вісімсот дев'яносто дев'ятого року була підписана угода під назвою «Англо-єгипетська Конвенція» на території Каїру між Бутрусом і Кромером, яка засвідчувала кондомініум. У тисяча вісімсот вісімдесят третьому році лорд Дафферін наголосив на тому, що зона англійської інтервенції обмежена територією Валді-Халфой. В цей же день він наголосив про будівництво Залізничного заводу, тобто британський уряд мав збудувати залізницю на території Бербера. Коли через три роки місцевий єгипетський багатій Емін-Бей Хакім, вирішив продати свої провінції і відразу зробив пропозицію міністру закордонних справ вікторіанської Британії лорду Іддес-Лі. Негайно були потрібні гроші для цього, тому Міністерство закордонних справ передало Стенлі тридцять тисяч фунтів стерлінгів, прибувши до Єгипту ним ще було взято з єгипетської скарбниці десять тисяч фунтів стерлінгів. Хоча це було шахрайство, насправді, британський уряд намагався захопити землі провінцій Екватора і басейну Нілу, які належали хедівальській короні [25, с. 574-575].

Широке освоєння британськими колоністами Півдня Африки розпочалося ще після наполеонівських війн, першою колонією, яка розглядалася Британією в сімдесятих роках дев'ятнадцятого століття як радше стратегічна точка, а не як економічна звичайно була Капська

колонія (Капланд) або мис так званий Доброї Надії, тобто через цю колонію можна було б добратися до Індії, Австралії та Далекого Сходу коротким шляхом після відкриття проходу до Суецького каналу в середині сімдесятих років дев'ятнадцятого століття. В Капській колонії на тисяча вісімсот п'ятдесятий рік проживало двісті п'ятдесят тисяч білих. Можна також зазначити, що для всієї Африки економічний показник становив у тисяча вісімсот сімдесят другому році – триста шістдесят вісім млн. франків, а торгівля в зазначеній колонії в ці роки досягла близько двісті млн. франків. Для Британії, особливо для її економіки звичайно це була незначна сума. Проте, Південна Африка продовжувала залишатись важливим додатковим джерелом для британського імперіалізму. Так, наприкінці шістдесятих років дев'ятнадцятого століття в Південній Африці спалахнула алмазна лихоманка, яку використовувала у своїх цілях Велика Британія, що мала вигідне геополітичне становище навколо алмазних родовищ. Британський міністр у колоніальних справах та колоніальний секретар Гладстона лорд Кімберлі (Джон Вудхауз) домогся передання алмазних розробок до Капської колонії від племені гриква (кольорові, виникли в результаті змішаних шлюбів між аборигенами півдня Африканського континенту). На пагорбі Кольсберг у тисяча вісімсот сімдесят першому році були виявлені величезні поклади алмазів в крихких поверхневих відкладеннях і на честь зазначеного лорда було засноване поселення Кімберлі. Об'єм видобутку алмазів британцями різко зріз, наприклад, якщо у тисяча вісімсот сімдесят першому році було добуто шістнадцять з половиною тисяч каратів, а вже на тисяча вісімсот сімдесят другий рік – до тисячі вісімдесят каратів[6, с.35-38].

Англійськими колоністами в цей час був розроблений метод розсіпів, але справжнім здивуванням для них було знаходження великої кількості алмазів нижче рівня «ріняка», але тут не могло принципово бути розсіпів. Так, англійські колоністи зрозуміли, що родовище

Кімберлі мало лійкоподібне густе геологічне тіло заповнене верхнім шаром синьою землею, а нижчим – жовтою землею. На територіях Оранжевої республіки та Капської колонії британцями було виявлено у тисяча вісімсот сімдесят шостому році семи так званих кімберлітових трубок, які мали форму діаметром близько тридцяти метрів. Первинними корінними покладами у межиріччі Модлену і Ваалю розпочався новий етап видобутку алмазів. Так, землі декількох найбільших фермерів були викупленими британськими агентами з нерухомого майна і ці землі були поділені на частини ділянками в сто два квадратних метрів [1, с.56].

Британські агенти отримували грошове збагачення через те, що надавали ці території в оренду ойтландерам. В континентальній частині Південної Африки виникли нові економічні центри. Подібна практика існувала як в сільському господарстві, так і на гірських розробках і на залізничному будівництві. У Кімберлі на алмазних копальнях на середину сімдесятих років працювало десять тисяч африканців, а загальна чисельність чорношкірого населення, що живе в даному районі, доходила до двадцяти тисяч людей. В основному вони були залучені в якості чорноробів. Білі були зайняті, головним чином, в якості наглядачів, що стежили за тим, щоб африканці не крали знайдені камені. В тисяча вісімсот вісімдесятому році англійський підприємець Барні Бернато створив компанію «Кімберлі сентрал даймонд майнінг компані», яка з часом почала повністю контролювати місця народження алмазів в Кімберлі. Існували в цієї компанії розбіжності з компанією «Копальні Де бірс», але в тисяча вісімсот вісімдесят дев'ятому році ці компанії об'єдналися в «Об'єднані рудники Де бірс», але нечесним шляхом. Засновником вже цієї компанії був Сесіл Джон Родс, який був ініціатором британської колоніальної експансії в Південній Африці від Каїра до Кейптауна. Спочатку він разом зі своїм братом Гербером хотів займатись вирощенням бавовни на невеликій африканській плантації,

але через погану якість землі нічого не вийшло. Сесіл Родс одним із перших запропонував оздоблювати шлюбні золоті каблучки алмазами, а причиною цього було запобігання пересиченню ринку алмазів. Для того, щоб створити алмазну світову імперію він заручився підтримкою короля банкіра Ротшильда [51, с.3-51].

В тисяча вісімсот дев'яностому році Родс разом із лордом Бальфуром, Ротшильдом, Мілнером і Ешлером створили «Круглий стіл», тобто неформальний клуб для розгляду окремих спільних інтересів між чиновниками, аристократами, впливовими фінансистами. Родс став не тільки володільцем міжнародної алмазної компанії, а й прем'єр-міністром Капської колонії Англії і мав свою людину в англійському уряді в особі Джозефа Чемберлена. Знаходились та й нові родовища із золотом, і Родс захотів їх дістати. Він став ініціатором проекту, який був поданий в англійський уряд, по розробці «Бічуаленд» (Ботсвана). Основна перевага полягала в тому, що Родс Сесіл отримав ресурси природного призначення в цьому регіоні й так встановив владу у своїх руках на величезній території. Уклавши договір із племенем зулусів, так що тепер згідно з ним компанія підприємця змогла проводити пошукові роботи на їх землях на взаємін постачанням зброї. Після договору із племен Сесіл сформував «Британську південноафриканську компанію». Капітал статутного значення склав один млн. фунтів стерлінгів. Королева Вікторія за всі заслуги перед державою надала компанії хартію, період дії якої становив близько чверть століття. Цей документ наділяв підприємство повноцінними широкими повноваженнями, в їх числі можна зазначити таку по – перше можливість організувати флот, поліцію, адміністративний орган, повне розпорядження землями була дозволена також організація банківських структур, право будівництва залізниць [37, с.99-105].

У тисячу дев'ятсот п'ятому році у Трансваалі був знайдений найбільший алмаз вагою три тисячі сто шість каратів, а його розміри

становили сто десять мм у діаметрі, шістдесят п'ять мм у ширину і п'ятдесят мм у довготу. Цей алмаз був поділений на окремі частини, їх було дев'ять, що прикрасили Британський скіпетр монарха (Кулінан перший), а Кулінан другий вже прикрасив корону Британської імперії. Взагалі, до кінця дев'ятнадцятого століття сумарний британський видобуток алмазів у цьому регіоні становив близько шістдесяти мільйонів каратів, тобто вагою дванадцять тисяч кг. У вісімдесятих роках дев'ятнадцятого століття у Трансваалі були відкриті поклади золота. Від травня тисяча вісімсот вісімдесят дев'ятого року британські колоністи почали правову реєстрацію покладів золота. За підрахунками в тисяча вісімсот дев'яностому році кількість видобутого основного золота становила 50.342 унцій, одна унція становить 28,3 грама, у тисяча вісімсот дев'яносто другому році – 103.262 унцій, а через два роки – 206.514 унцій. Для видобутку алмазів та золота британцям необхідно було прокласти мережу залізниць. Так, ще в кінці дев'ятнадцятого століття Сесіл Родс запропонував британським підприємцям та колоністам збудувати залізницю, що простягалась з півдня на північ Африканського континенту і мала б назву «Кейптаун-Каїр», попередньо хотіли потім прокласти телеграфні лінії. Ця залізниця повинна була мати протяжність одинадцять з половиною тисяч км, але цей проєкт був нездійснений [2, с.7-8].

Сесіл Родс відправив експедицію під керівництвом Джорджа Грея (брата розслідування міністра закордонних справ сера Едварда в самій Катанзі. На основі їхніх звітів Вільямс звернувся до бельгійського короля Леопольда і отримав поступку від спеціального комітету Катанга, філія Вільної держави Конго уряду, щоб шукати в районі Катанги нові поклади мінералів площею сто п'ятдесят тисяч квадратних кілометрів. Вже у Капській колонії станом на тисяча вісімсот дев'яносто другий рік протяжність залізниці становила тисяча вісімсот дев'яносто дві милі. Нею до Британії вивозилось вугілля,

залізна руда, а також шерсть. Ціни в цей час на пальмову олію були знижені. Цим британці виступали проти загального розвитку пальмових плантацій. Так, колоніальна британська влада сприяла розвитку незначної кількості врожаїв арахісу та кунжуту водночас зменшуючи дієтичні продукти, такі як пшоно та сорго. Все це призвело до неадекватності запасів їжі. В колонії Наталь британська влада розвивала вирощування, а потім перероблення цукрового очерету при цьому не вистачало робочих рук, тому британці почали привозити з Індії величезну кількість найманих робітників, які становили 9,10% від локального населення. Конституційний розвиток в Наталі було повільнішим і безладним, ніж в Капській колонії. Британські колоністи отримали відповідальний уряд тільки в тисяча вісімсот дев'яносто третьому році. На відміну від мису, Наталь ніколи не мав життєздатних нерасових привілеїв: в кінці дев'ятнадцятого століття мало хто з африканців мав право голосу, не дивлячись на існування значного числа чорношкірих християн, які отримали місіонерське утворення. З ста п'ятдесяти двох тисяч населення в тисяча вісімсот сімдесят п'ятому році тільки двадцять шість білих мали громадянство, попри голландське походження більшості поселенців, англійська була мовою торгівлі та освіти в двадцятому столітті [35, с.54-67].

Расові звичаї в Наталі, в тому числі резервування земель для африканських громад, визнання племінних влади, кодифікація звичаєвого права і контроль над урбанізацією за допомогою реєстрації робочої сили й контролю припливу, виникли через слабкість колонії та послужили прецедентами для двадцятого століття сегрегаційний британської політики. Британська імперська доктрина полягала в тому, що кожна колонія повинна бути завжди фінансово самоокупною. У тисяча вісімсот дев'яносто другому році був створений Національний Союз Трансваалю, який мав реформувати бурську республіку, ще у тисяча вісімсот п'ятдесят восьмому році була прийнята конституція

Республіки Трансвааль, що визначила політичний устрій держави. Головою її став президент, що обирався на п'ять років тільки білими переселенцями. У тисяча вісімсот сімдесят сьомому році, скориставшись черговою війною Республіки Трансвааль проти зулусів, Великобританія оголосила про її анексії, прагнучи створити федерацію держав на півдні Африки [26, с.236-268].

В тисяча вісімсот вісімдесятому році на півдні Африки свій вплив поширювала англіканська церква, основному через сестринства, а до початку двадцятого століття була заборонена на цих територіях католицька церква. Хоча ірландські місіонери працювали там з тисяча вісімсот тридцять восьмого року, то аж в тисяча вісімсот сімдесят дев'ятому році конгрегація відкрила так звана «замбійська місія», що охоплювала Малаві, Зімбабве, Ботсвану, а місії очолили єзуїти. До тисяча дев'ятсот двадцятих років роль жінок-місіонерок залишалася теологічно та інституційно менш впливовою. Однак для всіх конфесій швидка індустріалізація та ріст міст у Південній Африці особливо на Ренді схоже, підкреслив загальні зміни, які в різному ступені впливали на місіонерську британську діяльність. В цей час в Капській колонії широко розвивається англійська медицина. Аналіз тисяча п'ятсот дев'яносто трьох лікарів на капському реєстрі наприкінці дев'яностих років дев'ятнадцятого століття дає більш детальне зображення. Як і слід було очікувати, переважна більшість капських лікарів були загальної практики. Мало хто мав найпрестижніші британські кваліфікації як англійські університетські ступені, хоча до тисяча сімсот дев'яностих років Лондонські і Кембриджські доктори медицини ставали все більш поширеними на півдні Африки. У тисяча вісімсот дев'яносто третьому році Грехмстауні був створений бактеріологічний інститут хвороби тварин, а після другої колоніальної війни були встановлені нові кафедри [15, с. 234-235].

Можна зробити висновок, що колоніальна політика Британії в Африці характеризувалася певним чином спробою розширення впливу британського уряду попереднім імперським досвідом на нових територіях. Оцінюючи діяльність англійської колоніальної адміністрації, слід зазначити, що вона була направлена на реалізацію наступальної внутрішньої політики відповідно до планів прем'єр-міністра Сесіла Родса, який був підприємцем на Півдні Африки і збагачувався за рахунок алмазів та золота, що почали видобуватися британськими колоністами новими методами.

2.2. Проникнення англійців до Тайваню в другій половині XIX ст.

Важливе місце острова Тайвань в колоніальній політиці Великобританії стало відігравати ще на початку дев'ятнадцятого століття. Завдяки закінченню так званої «Опіумної війни» першого етапу і підписанням Нанкінського договору між Китаєм та Великобританією, який був нерівноправним змінило акцентування англійської політики щодо Тайваню. «Відкриття» на східному узбережжі китайських портів, таких як Фучжоу, Амой і Шанхай для англійської торгівлі, зумовило ускладнення торговельної структури Великобританії на даних територіях. Так, зріс обсяг ввезених в Китай товарів, причому поряд з опіумом стали експортуватися і промислові товари. У сорокових роках дев'ятнадцятого століття поступово стало налагоджуватися і пароплавне з'єднання між Гонконгом і відкритими китайськими портами. Велике місце надавалося значним резервам вугілля Тайвані, все це призводило до актуальності вугільного видобутку якого означало розвиток пароплавного з'єднання. Вже в тисяча вісімсот сорок шостому році була зроблена одна із перших експедицій, метою цієї експедиції була розвідка родовищ з вугіллям. Корисна копалина було виявлено на

острові у східній частині, від узбережжя і знаходились в декількох милях. За оцінками попередніх досліджень виявленого вугілля як правило було досить для гарантування різних потреб, як торгового флоту так і флоту військового призначення. У лютому цього ж року англійський уряд Джорджа Елліота призначив командиром морських сил в Індії та послом для переговорів в Китаї [11, с. 154-156].

Потім сталося щось дуже несподіване так, шостого січня тисяча вісімсот п'ятдесят сьомого року британський уряд опублікував доповідь адмірала Сеймура про його військово-морські операції, що відбувалися на річці Кантон разом із усією відповідною кореспонденцією. Не тільки документи, а й навіть особисте листування консульських чиновників повинні були дотримуватися найсуворіших запобіжних заходів, щоб не допустити витоку. Наприклад, Боурінга засудили за те, що він нібито дав дозвіл своєму секретарю з китайських справ Томасу Уейду листуватися зі своїми друзями в Англії про становище справ в Китаї. Кларендон суворо нагадав Боурінгу про восьмий параграф генеральних консульських інструкцій в якому зазначалося, що консул ні в якому випадку не буде листуватися з приватними особами у державних справах [52, с. 10].

В наслідок «Опіумної» війни на другому етапі Великобританія значно посилала свої позиції на Тайвані. Згідно з Пекінською угодою Вайтхолл добився відкриття для своєї торгівлі тайванських портів таких як Тайвань-фу та Даньшуй, саме ці міста й стали центрами подальшого проникнення до Тайваню та поступового його заволодіння, а також за Тяньцзінським договором відбувалося поступове відкриття британського дипломатичного представництва в китайській столиці [17, с. 21]

У тисяча вісімсот шістдесят першому році генеральним інспектором цього управління став англієць Харт причому, всі основні посади в митницях, під приводом невідповідності китайських

чиновників, були надані іноземцям, в основному англійцям. Сам же Харт, який мав можливість контролювати митні збори, і, отже, гарантувати фінансові надходження в китайську казну, став впливовою фігурою в верхніх ешелонах влади Китаю. Він був навіть наділений повноваженнями представляти Китайську імперію на переговорах із західними державами. У тисяча вісімсот шістдесят восьмому році англійці добилися ще однієї значної перемоги. За допомогою палубної артилерії кораблів британського військово - морського флоту, британському консулу Д. Гібсону вдалося добитися скасування монополії Китаю на виробництво та продаж тайванського камфору. Ця подія спричинила початок англійського проникнення в головні галузі тайванської економіки, та її переорієнтація [12,с. 316-317].

Вісімнадцятого червня тисяча вісімсот сімдесят п'ятого року з Такоу, в землі, які контролювалися тайванськими аборигенами вирушила англійська торгівельна експедиція, яку очолював Браун, голова митної служби у Такоу. Метою англійців були переговори з Таукетокком, якого вони намагалися вмовити продати земельні ділянки, для будівництва маяків. Після тривалої подорожі, англійцям, нарешті вдалося зустрітись з вождем аборигенів та почати торг. Врешті решт, угода була підписана. Таукеток погодився продати велику ділянку землі, при цьому пообіцявши захищати робітників, які у майбутньому будуватимуть споруду. У тисяча вісімсот сімдесят сьомому році в південнокитайській провінції Юньнань був убитий англійський чиновник Маргарі. Британський уряд використовувало цей інцидент як привід звичайно для тиску на Китай з метою отримання нових пільг і привілеїв. Переговори по цій справі завершилися підписанням Чіфської конвенції, яка розкрила шлях для англійської економічного проникнення в Китай з боку Індії і Бірми [34,с. 334-350].

У тисяча вісімсот вісімдесят п'ятому році англійці анексували Верхню Бірму, яку Китай вважав своїм протекторатом. Експедиція

Брауна була далеко не останньою спробою англійців розповсюдити свій вплив на Тайвані. В тисяча вісімсот сімдесят сьомому році їм вдалося проникнути в вугільну галузь, яка до цього контролювалась виключно пекінською владою. Цього року такому англійському інженеру у Тузаку вдалося добитися від маньчжурської влади відкриття шахти в триста футів в глибиною, будівництво якої фінансувалося британськими фірмами. Поява англійських шахт дозволила значно збільшити видобуток тайванського вугілля з 18671 тон у тисяча вісімсот сімдесят першому році до 46178 тон у тисяча вісімсот вісімдесят восьмому році. Загальний об'єм торгівлі Великої Британії у Формозі становив дві третини контролю над нею [36, с.15-20].

Отже, колоніальна політика Британської імперії щодо Тайваню характеризувалася економічними війнами за торгівельне лідерство в азійському регіоні.

2.3. Індія як перлина британської корони часів королеви Вікторії

Вся повнота влади англійських колоністів в Індії припадає лише на п'ятдесяті роки дев'ятнадцятого століття і ця влада проіснувала на менше ніж сто років [38, с. 87].

Східні прибережні райони, де вперше утвердилося колоніальне правління Великобританії, мали велику кількість води, родючі землі, густе населення, добре розвинену зовнішню торгівлю та відносно ієрархічні суспільства. Земля в цих районах могла підтримувати високу орендну плату і, отже, процвітаючий клас ренти-доходу, який рідко був самим селянином. Внутрішні регіони, завойовані пізніше, були більш сухими та малонаселеними. Селянство тут було менш ієрархічним, споріднені одиниці потужні, і ці одиниці, як правило, контролювали землю колективно. Землеробство тут співіснувало з великим

виращуванням худоби. Із сукупності екологічних та політичних причин англійський уряд вклав значні кошти у розширення зрошення каналів у сухіших внутрішніх районах. У період між оброблювані площі збільшилися на шістдесят мільйонів гектарів, з яких понад половина зрошувалась [41, с.123-124].

Британський представник палати громад Джон Стюарт Мілль був вірним співробітником Ост-Індської компанії і бачив її як прогресивну силу лібералізму, високо оцінював також і інфраструктуру Індії, систему освіти та охорони здоров'я, які розвивалися завдяки впровадження компанією нових технологічних виробів широкого застосування [50, с. 586]. Наприкінці тридцятих років дев'ятнадцятого століття британськими військовими силами було завойовано місто Буккур і верхній Сцинд, а британський уряд за домовленістю заплатив двісті тисяч фунтів стерлінгів населенню, яке в разі війни в Афганістані повинно надати військового контингенту британській короні та створено велику кількість копій документа так, щоб головний правитель в Сцинді не був визнаний така політика особливо лорда Окленда не залишила вибору його наступнику впроваджувати таку пригнічену політику. Для того, щоб повністю завоювати Сцинд англійським урядом була покликана ця місія серу Чарльзу Нейпіру, йому протистояли марнотратні еміри. Коли було завойовано територію у тисяча вісімсот сорок другому році англійською короною Чарльза Нейпіра було оголошено цензором-генералом на цій території та він взяв також на себе контроль у всіх сферах [30, с. 320-322].

В Індії було швидкими темпами збудовано синдикат високих цін «Тадживалла» в сорокових роках дев'ятнадцятого століття, який очолив Рамлал Тхакарсудас і коли англійський уряд оголосив про свій намір продати Пантський опіум на аукціоні у вигляді тисяча шістдесят дев'яносто скринь синдикат почав пропонувати тимчасові угоди через своїх спеціалізованих агентів, англійський уряд дав згоду на купівлю

опіуму у вигляді тисяча сімсот п'ятдесят сім тисяч рупій за скриню [39, с. 149].

У тисяча вісімсот п'ятдесят сьомому році індійські солдати британської армії підняли повстання проти своїх офіцерів. Причини цього повстання як на мій погляд були зовсім не зрозумілими. Британці зібралися і змогли придушити заколот до кінця року. Після цього серйозного потрясіння для британської влади адміністрація Індії була перебрана британською короною від Ост-Індської компанії . Багато корінних штатів допомагали англійці під час заколоту шляхом постачання військ і обладнання або захищаючи європейців на їх території. Як визнання цього були подані плани подальшої анексії з проголошенням королеви імператрицею звичайно всієї Індії [22,с. 694].

В Авадхе, Джхансі і умовно незалежному Королівстві Делі продовжувалась визвольна боротьба проти британських окупантів. Сімнадцятого лютого тисяча вісімсот п'ятдесят восьмому році було видано наказ Ніла в якому було наголошено про вбивство індійських невинних жінок і дітей британцями, але сер Колін Кемпбелл скасував наказ про приниження засуджених полонених шляхом ритуального осквернення. Ще дванадцятого лютого цього ж року прем'єр-міністр лорд Пальмерстон вніс до Палати громад законопроект «про кращий уряд Індії». Він пропонував скасувати Ост - Індську компанію як засіб, за допомогою якого здійснювався Британський контроль над Індією, і покласти всі її повноваження на Кабінет міністрів або президента, а також на раду з восьми колишніх директорів або інших осіб з індійським досвідом. Незважаючи на рішучі заперечення прихильників компанії, які стверджували, що заколот не був викликаний будь-яким недоліком в урядовому апараті і що скасування компанії в той час , як війна все ще триває, тільки ще більше засмутить жителів Індії. Було прийнято триста вісімнадцять голосів проти ста сімдесяти три [21, с.124-127].

На наступній сесії парламенту Ост-Індська компанія була відсторонена від всякої політичної влади було засновано прямий уряд королеви Вікторії , а до складу Кабінету її Величності входив вже відповідальний Державний секретар у справах колонії Індії. Королівська влада була встановлена по всій території Індокитаю нарешті наприкінці п'ятдесятих років дев'ятнадцятого століття наступив мир в індійській колонії [23, с. 29-31].

З тисяча вісімсот шістдесятого року в Пенджабі різко зросли ціни на сільськогосподарську продукцію і вартість землі на сорок п'ять відсотків. Це було пов'язано звичайно з припиненням нестабільності в політичному розвитку , поліпшенням каналів та комунікацій. Англійським урядом були уведені нові товари такі як цукрова тростина, тютюн, пшеницю, бавовну [46, с.6].

У другій половині дев'ятнадцятого століття було збудовано залізницю в Індії довжиною двісті п'ятдесят кілометрів і нею перевозили до Англії індійські товари такі як чай, різні прянощі , солодощі, каву, рослинні жири, джут та інше при цьому формувалася вже національне промисловість. Капітал вкладений англійським урядом в будівництво залізничних доріг, іригаційних робіт зросло на п'ятдесят шість відсотків, інвестування в промисловість становило двадцять три відсотків, так що таким чином заощадження в банках депозитів склало вже сорок три відсотки, обсяг інвестицій на розвиток місцевих органів зріс на дев'яносто відсотків і тому сума доходу зросла на двадцять шість відсотків, а оборот рупія на три відсотки більше. Імпорт збільшився на тридцять шість відсотків, а експорт – на сорок п'ять відсотків [9, с. 780-781].

У тисяча вісімсот п'ятдесят дев'ятому році англійським урядом була створена комісія для санітарного стану британської армії, що знаходилась в Індії, а через чотири роки комісія зазначала, що в середньому від хвороб шістдесят дев'ять із тисячі бійців вмирали. Все це

дало поштовх для реформування охорони здоров'я в колонії. На наступний рік було прийнято військовий закон щодо гігієни та санітарної комісії на чолі якої повинен стояти військово-медичний офіцер. У тисяча вісімсот сімдесятому році англійськими колоністами було створено Департамент вакцинації в Індії [20, с.8-9].

Фактично на перших етапах колоніального правління Суд директорів Ост-Індської компанії, що базується в Лондоні, не завжди був готовий санкціонувати фінансування наукових проєктів, запланованих британськими адміністраторами в Індії. Для торгової компанії перспектива непотрібних витрат без будь-яких - або обіцянок негайної віддачі не була бажаною політикою. Тільки після початкового періоду конфліктів і розбіжностей між Лондоном і Калькуттою Рада директорів усвідомила значення застосування науки і техніки для розширення колоніального панування і збільшення доходів від Індії. У той же час ряд вчених-аматорів, найнятих компанією, сприймали Індію як велику, недосліджену територію, яка обіцяла абсолютно нову флору і фауну і подальшу можливість розвитку своєї кар'єри «вчених». Ці вчені-аматори активно шукали заступництва для розвідки і досліджень, і протягом деякого часу їх наукові інтереси перетиналися з приватними та адміністративними інтересами Ост-Індської компанії [50, с. 8].

Особливий вплив колоніальної політики англійських колоністів визначався в освіті. У тисяча вісімсот п'ятдесят четвертому році коли британська колоніальна проголосили «Велику хартію вольностей індійської освіти». Поява цього основоположного документа було викликане динамічним зростанням індійської економіки, необхідністю розширення підготовки кваліфікованих фахівців для нових галузей виробництва. Так, особливістю вищої школи Індії в період британського панування був крок в сторону підготовки фахівців в сфері гуманітарних наук, а також і мистецтва. Єдиним вузом, де здійснювалася якісна підготовка спеціалістів в галузі технічних наук,

протягом тривалого часу залишався Університет Бомбея. Лише в тисяча вісімсот дев'яносто дев'ятому році бакалаврів і магістрів став випускати Університет Калькутти. гострою проблемою для Індії протягом усього розглянутого періоду залишався дефіцит педагогічних і наукових кадрів. переважна більшість індійців залишалася неписьменним. Відкриття нових шкіл стримувалося нестачею педагогів. В Індії було чимало регіонів, в яких не було зовсім шкіл. Вища освіта мали представники індійської феодалної і торгівельно промислової еліти так, в наприкінці дев'ятнадцятого століття Мадраського університету сімдесят відсотків становили перед ставники брахманів [40, с.90-105].

Було засновано англійськими колоністами жіночий коледж Ізабелли Тоберн в тисяча вісімсот вісімдесят шостому році на території Уттар Прадеш, а через вісім років був заснований жіночий коледж Сари Такер в Тамілі. Таким чином, до кінця дев'ятнадцятого століття на території Індії діяло двадцять п'ять коледжів, які перебували безпосередньо під управлінням англійських організацій. У той же час було відкрито кілька геодезичних і медичних шкіл для навчання місцевих жителів, які могли допомогти європейським інженерам і лікарям. Існував безпрецедентний попит на інженерів, медиків і натуралістів, які могли б виконувати громадські робочі плани, визначати місцезнаходження і оцінювати природні ресурси країни. Звідси в деяких місцях були відкриті медичні та інженерні коледжі і кафедри натурфілософії. природознавство і геологія були надані кільком столичним коледжам [43, с. 81-84].

У другій половині дев'ятнадцятого століття розмови про емансипацію Індії згасла. Лорд Лоуренс, більш відомий колишній віцекороль, ніж лорд Елленборо, нагадав співвітчизникам про кінцеву мету. Так само зробив Джон Брайт, радикал, який, думаючи, і останні події довели, що він не цілком помилявся, що незалежна Індія майбутнього не може бути об'єднаною Індією і що, готуючись до майбутнього,

Британську Індію слід негайно розділити на п'ять - шість президентств. Основна причина переконання британців, що підготовка індіанців до самоврядування буде справою «поколінь» було повніше визнання складності введення представницькі установи [18, с.8-9].

Отже, можна зробити висновок, що колоніальна політика Британії в Індії мала позитивні наслідки для неї, зокрема розвивалася освіта, охорона здоров'я, взагалі інфраструктура в повному обсязі, а з іншого боку експорт англійського уряду товарів до території Індії призвів кризову ситуацію серед індійського ремісничого прошарку, хоча все ж таки Індії була перлиною колонізації Британії вікторіанської епохи.

2.4. Колоніальна політика вікторіанської Британії щодо Канади з 1840 до 1867 року

Особливо важливі зв'язки Великої Британії були з двома країнами Північної Америки зазначеного періоду, а саме з Канадою та Сполученими Штатами Америки. На мою думку, це пов'язано з тим, що на теренах Північної Америки була створена перша британська колонія під вже відомою нами назвою Джеймстаун. Хоча Англія не перемогла у війні за незалежність на території Північної Америки, але хоча б зберегла свій економічний та політичний вплив в цьому регіоні [5, с.213].

Як зазначав Брюс Кертіс, у своїй праці по історії Канади період між тисяча вісімсот сороковим роком та тисяча вісімсот сімдесят п'ятим в Канаді цей період ознаменувався певним переходом між колоніальним заволодінням Великою Британією та вже її національним суверенітетом. Верхню Канаду було передано Англії Францією після Семирічної війни і відразу тут було встановлено англійське кримінальне право та заселено територію шістдесятьма тисячами англійськими колоністами, був встановлений клерикальний контроль над вторинною освітою, англійський уряд заохочував імміграцію релігійних орденів з

інших країн. Наприкінці сорокових років дев'ятнадцятого століття були скасовані Хлібні закони і навігаційні акти [19, 8-9].

У англійському парламенті Лорд Джон Рассел прийняв сімнадцятого січня тисяча вісімсот тридцять сьомому році, Білл з такою вимогою щоб пригальмувати дію Конституцію на території Канади і йому було наказано англійським урядом реалізувати проєкт Союзу Верхньої та Нижньої Канади. Новий англійський діяч надав загальну амністію політичним в'язням, що знаходились в Канаді після повстання проти англійців, але його дії були дезавуйовані кабінетом Сент-Джеймса і він через це переїхав до Англії і доручив всі справи в адміністрації колонії серу Джону Колборну. Розпочались повстання канадців проти адміністрації, що призвело до того, що вісімдесят дев'ять людей було засуджено до смерті військово - польовим судом і сорок сім було депортовано. Двадцять третього липня тисяча вісімсот сорокового року було прийнято королівську санкцію за якою англійська мова буде визнаною легальною і парламентською мовою на території Канади [40, с.77-78]. Наприкінці тридцятих років англійським урядом було включено нові банки на території Верхньої Канади і їх банкноти девальвувались в двох валютах, а саме в фунтах стерлінгів та у доларах [44, с. 8].

Важливим позитивним кроком Британської колоніальної політики стало будівництво каналів Святого Лаврентія вони були добудовані до дев'яти футів лише у сорокових роках дев'ятнадцятого століття і як наслідок такого будівництва пароплавами, яких називали озерними, англійські торговці могли регулярно припливати до Монреалю для збуту своєї продукції. В цей час судна з Канади практично завершили внесок у створені фундаменту для промислового обладнання Великобританії з точки зору транспорту, фабрик та містечок, що спеціалізуються на промисловості. Залізо, вугілля та сталь, витіснили дерев'яні матеріали та

вітрильні човни і тому пшениця стала харчовим продуктом основного значення для експорту її до Великобританії [8, с. 16, 27].

У тисяча вісімсот шістдесятих роках Канада була малонаселеною і взагалі населення було маргінальним, а вага економіки змістилася в сторону промислового виробництва. Для того, щоб збільшити робочу силу в регіоні, з Ірландії британським урядом було переселено до Північної Америки за підрахунками Комісії еміграції Сполученого Королівства Британії один мільйон сто сорок тисяч триста дев'яносто ірландців з яких три тисячі вісімсот тридцять осіб були переселені до Канади [24, с.216].

У тисяча вісімсот шістдесят другому році було створено урядом Тихоокеанський закон про будівництво нових доріг, яка мала об'єднати східну залізничну мережу, що повинна була проходити з міста Омасі до Сан-Франциско. Пропонувалося у формі земельної субсидії та позики у кредит здійснити страхування будівництва залізничних доріг. Будівництво Тихоокеанської залізниці коштувало п'ятдесят мільйонів доларів, але це дозволило постачати пшениці до інших західноєвропейських країн по вигідним цінам [42, с. 2-3].

З першого по сьоме вересня тисяча вісімсот шістдесят четвертого року за згодою Лондона у Шарлоттаун відбулися шість сесій конференції щодо конфедеративного устрою в Канаді, потім десятого та дванадцятого вересня в Галіфаксі протягом двох сесій, а третього листопада в Торонто за одну сесію, але жодна сторона не прийняла рішення [45, с.101].

Тільки в кінці тисяча вісімсот шістдесят шостого року Лондону на другій конференції щодо федерації вдалося під тиском отримати умовно кажучи згідну відповідь морських та прибережних провінцій Канади на всезагальну унію. Головним спірними пунктами повинні були стати положення про конституційні гарантії та свободи, положення французів на канадській території. В цей час англійські колоністи

потребували все більше собі автономії, але це стало певною проблемою в створенні федерації тому потрібно було як сказано в латинській приказці встановити такий режим модус вівенді, тобто залишити спірне питання на потім, щоб наростити колоніальний тиск на Канаду [3, с. 20-21].

До літа цього ж року « Антифедеративна ліга» зібрала кілька підписів в доказ того, що уряд Тапера не представив погляди лектората і комітет ліги головою якої був Джозеф Хоу відправився до Лондона, однак час для протистояння з англійськими колоністами був опущений, і в цей час Міністерство в справах колонії, члени Палат мали тверде рішення створення федерації [4, с. 12].

Вже двадцять сьомого травня тисяча вісімсот шістдесят сьомого року було оголошено британським урядом про затвердження королевою Конституційного акту про федерацію Канади, Нью-Брансуїка та Нової Шотландії в єдиний британський королівський домініон. За цим актом королевою створювалася Таємна Рада (ст. 11), а також сформувався один Парламент, який складався із королеви та верхньої палати (ст. 17). Сенатори могли займати свої посади на все життя, їхній склад повинен складатися лише із ста двадцяти осіб (ст. 28-29). Провінціями управляв генерал-губернатор, у випадку відсутності його заміняв адміністратор (ст. 58, 67). В статтях дев'яносто першій та дев'яносто другій розділювались обов'язки між провінційними та федеративними урядами, які мали право заборонити будь-який акт провінції протягом двох років [13, с.1-30].

Отже, можна зробити висновок, що колоніальна політика щодо Канади англійської влади вікторіанської епохи була більш помірною ніж в інших колоніях, тобто влада йде на певні поступки і тому на території Канади була встановлена так звана внутрішня автономія, хоча Канада не могла мати будь-які політично-економічні зв'язки з іншими державами .

РОЗДІЛ III
ВИКОРИСТАННЯ ЗМІШАНИХ МЕТОДИК ПРИ
ВИКЛАДАННІ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ В
ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ ЗАКЛАДІ НАВЧАННЯ, ЗАДЛЯ
ВИСВІТЛЕННЯ РІЗНИМИ ФОРМАМИ УРОКУ ТЕМИ: «
БРИТАНСЬКА КОЛОНІАЛЬНА ПОЛІТИКА ВІКТОРІАНСЬКОЇ
ЕПОХИ»

3.1. Використання інформаційних технологій на медіа-уроці
при розгляді колоніальної політики Великої Британії
вікторіанської епохи

У наш час можливості для розгляду певної теми при викладенні історії існують різні, особливо потрібно звернути увагу на інформаційні технології, які швидко поширюються і використовуються при навчанні. Взагалі загальна мета медіа-уроку зазначеної теми: показати основну ефективність використання комп'ютерних технологій при вивченні питання колоніальної політики Вікторіанської Британії. Використання інформаційних технологій на мою думку дає можливість вчителю провести урок із всесвітньої історії на новому більш якісному рівні, при цьому варто відмітити підсилюється певний інтерес учнів до вивчення запропонованої теми у навчальній програмі, яка стає взагалі більш наочною, що в подальшому на мій погляд позитивно вплине на проектну діяльність учнів. При розгляданні зазначеної теми на першому етапі важливо заздалегідь обрати фрагменти, кадри із історичних або документальних фільмів при цьому потрібно, на мою думку, виділити певні моменти, які краще можуть привернути увагу учнів і активізувати їхню зорову пам'ять та увагу. У дев'ятому класі доцільно використати при розгляді теми відеофрагмент з англо-американського фільму

«Зулуси», при цьому потрібно пояснити в ході показу, що цей фільм розповідає про колоніальну англо-зулуську війну, підкреслюючи дату цієї події, а саме двадцять друге по двадцять третє січня тисяча вісімсот сімдесят дев'ятого року та хід військових дій. Тривалість показу відеофрагменту фільму триватиме не більше десяти хвилин.

Потім на другому етапі можна використати відомості про колонії Великої Британії зазначеного періоду з англійської щотижневої газети «Таймс», яка має історичні відомості щодо подій тих часів, за допомогою неї учні також можуть проаналізувати та відчувати вікторіанську епоху. Це джерело можна роздрукувати для кожного учня, а деякий необхідний текст виділити яскравим кольором на екрані для концентрації уваги на більш важливих деталях при вивченні теми. Щодо більш детальної інформації колоніальної політики не в загальній площині, а в окремих регіонах, наприклад, щодо Індії як колонії Англії, доцільно використати відомості з газети «Таймс Індія» в період більш інтенсивної колоніальної політики англійського уряду під керівництвом королеви Вікторії за 1866-1892 роки.

На третьому етапі потрібно продемонструвати на екрані заздалегідь підібрані фотоматеріали, які дають змогу дізнатися учням як описані зовнішньо історичні події, особи, фактичний матеріал. Наприклад, показуючи портрет королеви Вікторії, потрібно спочатку зазначити хто зображений на екрані, на який період припадає правління політичного діяча держави, потім потрібно назвати найбільші досягнення в зовнішній політиці і висловити власну оцінку діяльності щодо зображеного діяча. Якщо навпаки зображено в декількох зображеннях якусь подію таку як, наприклад, англо - бурська війна на першому етапі потрібно зазначити передумови, причини, дату, хто приймав участь у війні, яка була політика англійського уряду щодо колоніальної війни, хід військових дій, втрати, завершення військових

дій. Для кращої атмосфери в класі на мою думку, слід використати аудіо матеріал, а саме музичний супровід з Вікторіанської епохи.

Щоб показати більш широко хронологію подій буде доцільно заздалегідь підготувати хронологічну лінію за допомогою Інтернет сервісу Тайм лайн. Спочатку потрібно зібрати всі необхідні факти з теми, впорядкувати матеріал за хронологією та знайти важливий візуальний матеріал, також можна створити глобус з ефектом 3-Д із зображенням колоній Вікторіанської епохи за допомогою програми «Блендер», або ще для порівняння використати вже оцифровані глобуси дев'ятнадцятого століття, які вже є у відкритому доступі. За допомогою програми «Інсперейшн» можна створити схеми із зображенням реформ англійського уряду щодо своїх колоній із зазначенням позитивних та негативних наслідків від цих реформ. Після уроку можна створити групу історичного напрямку для класу в соціальних мережах, де існує можливість розробки вчителем різних завдань для учнів, а також він може допомагати учням під час підготовки до майбутніх уроків, залишити пройдену інформацію по темі, додаючи додаткові матеріали і рекомендації до них.

Отже, можна зробити висновок, що використання інформаційних технологій на уроці історії дають змогу поліпшити дидактичний процес, з кожним кроком вчитель може насичувати урок новими організаційними моментами, при цьому розвивати пропорційно комунікаційні можливості учнів за допомогою використання фрагментів з фільмів або візуальних зображень. При вивченні імперіалістичної політики Великої Британії Вікторіанської епохи завдяки акцентуванню уваги на електронно-інформаційних джерел ресурсного значення в учнів формується оцінювання цінності за поданою інформацією. Для подачі інформації за пропонованою темою більш доцільно використовувати електронні спеціалізовані сайти, британські електронні енциклопедії, архіви газет, яскраві та якісні ілюстрації, та інше. А головне те, що з

приходом пандемії взагалі використання інформаційних технологій стає всесвітньою тенденцією при розгляді учнями будь –якої теми з всесвітньої історії при цьому краще реконструюється історичні події у тісному взаємозв'язку через канали зорового та слухового сприйняття.

3.2. Проведення лекції –уроку оглядового типу : особливості форми уроку, головна мета, завдання, основні очікувальні результати, хід уроку із запропонованої теми

Основні особливості лекції – уроку оглядового типу я можу зазначити такі як правильність підбору наочного матеріалу для розгляду теми , існує тісний аналізно-узагальнюючий процес під час підготовки матеріалу вчителем, використовуються дидактичні прийоми такі як пояснювально-розмірковуючий, визначається обмежений матеріал, який непотрібний під час викладу уроку, і який є невідповідний у навчальній площині, існує організаційна доступність, структурованість, доцільно використовувати на мою думку на такому уроці порівняльні таблиці та карти, зазвичай такий вид уроку підходить для профільного навчального процесу.

Головна мета нашого уроку буде охарактеризувати міжнародну політику Англії при правлінні королеви Вікторії, зазначити основні захоплені колонії Великої Британії в другій половині дев'ятнадцятого століття, порівняти економічне становище Індії та Північної Африки під час колоніального загарбання Британією цих територій, порівняти політику двох партій Англії тих часів, а саме консервативної та ліберальної щодо Канади, визначити основну суть колоніальних війн другої половини дев'ятнадцятого століття, виховувати в учнях інтерес до історії колоній під владою Великої Британії, що знаходились майже по всьому світові. Основним завданням для учнів під час уроку буде засвоїти новий матеріал і на основі цього створити порівняльну

таблицю, де учні будуть порівнювати економічне становище Індії та Китаю під колоніальною політикою Англії зазначеного періоду, учні повинні засвоїти такі звичайно поняття після пройденого матеріалу як вікторіанська Британія, колонія, ембарго, Хлібні закони, Конституція, опіум, бойкот тощо, вчитель повинен навчити учнів розрізняти портрети британських політичних діячів з 1837-1901 рік таких як королева Вікторія, Фредерік Робертс, Гладстон та інші, донести до учнів хронологію події за допомогою схем для кращого запам'ятовування.

Очікувальні результати на мою думку повинні бути такими: учні зможуть самостійно встановлювати за допомогою карти всі колонії Великої Британії другої половини дев'ятнадцятого століття, краще на мій погляд використовувати кольорові карти із зазначеними хронологічними датами та подіями, що вони пов'язані, застосовувати на практиці при підготовці в подальшому до тестів з всесвітньої історії або при участі в олімпіадах всі розглянуті поняття на практичному досвіді, з легкістю учні зможуть охарактеризувати зовнішньополітичний курс Великої Британії Вікторіанської епохи, наголошуючи на позитивних та негативних наслідках такої політики, визначати у повному обсязі суть колоніальних війн другої половини XIX століття.

Починаючи урок потрібно спочатку перевірити домашню роботу по передній темі, потім оголосити нову тему: «Британська колоніальна політика Вікторіанської Англії», план запропонованого уроку: а) колоніальні володіння Англії в другій половині дев'ятнадцятого століття; б) соціально-економічний розвиток в колоніях; в) аналіз політики партій Великої Британії щодо колоній, г) основні наслідки колоніальної політики Вікторіанської Британії. Потім розпочати розповідати основний матеріал в який входить така розповідь, яка повинна активізувати діяльність учнів, а саме потрібно наголосити на тому, що Велика Британія вікторіанської епохи вже з п'ятдесятих по

вісімдесяти роки дев'ятнадцятого століття стала вести більш жорстоку колоніальну політику за всі існуючі часи, стала володіти значними економічним розвитком, щоб стати володаркою всіх морів через те, що колонії знаходилися приморських та океанних зонах, а ще через алмазну лихорадку, що охопила Південну Африку в сімдесятих роках дев'ятнадцятого століття почала будувати залізницю та боротися за Суецький канал, який став основним шляхом до багатих ресурсами Індії.

А що взагалі привнесла колоніальна політика Британії в другій половині дев'ятнадцятого століття це нам потрібно дізнатися під час оглядової лекції-уроку. Далі потрібно наголосити на основних колоніях, які були завойовані Англією в другій половині дев'ятнадцятого столітті таких як Австралія, Канада, Африка, Індія та Китай, показуючи при цьому на карту з послідовність колоніальних захоплень, надалі записуємо вже підготовлену схему соціально-економічного розвитку колоній Великої Британії зазначеного періоду із зазначенням основний економічно продуктивний предмет для експорту до Англії, наприклад, в Індії це може бути звичайно різновид різних спецій, Африка – вугілля та дорогоцінні камені, Канада- пшеницю, в подальшому наприкінці уроку за п'ять хвилин до кінця учні для закріплення теми повинні створити невеличку порівняльну таблицю після викладу інформації про економічний розвиток Індії та Північної Африки або Індії та Китаю, потім потрібно наголосити про політику консервативної та ліберальної партії щодо політики в колоніях, зазначаючи, що ліберальна партія проводила більш помірну політику щодо колоній, а уряд вже консерватора Солбері встановив контрольну точку в Суецькому каналі і вів колоніальну війну з бурським населенням, а за лібералами було захоплено мирним шляхом та встановлено протекторат Великої Британії на території Єгипту. Майже наприкінці уроку потрібно пояснити головні поняття з теми та наголосити учням, щоб вони записали їх у свої

зошити для кращого запам'ятовування підкреслюючи однією лінією, поняття будуть знаходитися на дошці .

В кінці уроку на останньому етапі робимо висновки, щодо вивченої теми та наголошуємо про домашнє завдання, а саме підготовка презентації на тему «Африка – колоніальна колыска Великої Британії в другій половині дев'ятнадцятого століття».

Отже, можна зробити висновок, що урок-лекція оглядового типу дає можливість розглянути колоніальну політику Вікторіанської Англії у повному обсязі. Таку форму уроку слід послідовно ділити на такі окремі етапи як оголошення теми, плану уроку, на другому етапі розповідається вчителем загальний матеріал, при цьому використовуються карти, схеми, таблиці, на третьому етапі зазначається основна хронологія подій та поняття , на четвертому етапі починається так званий активізуючий процес, а саме вчитель надає можливість створити власну схему або таблицю учням, задаючи певні питання при цьому з пройденої теми, на п'ятому етапі вчитель робить власні висновки і надає, завдання творчого характеру , яке потрібно зробити дома та принести для розгляду на наступний урок. Можна ще зазначити те, що такий урок потрібно проводити поділивши свою розповідь на окремі частинки, які відповідають смислово му розглядові теми, така лекція є таким дійовим шляхом виховання учнів , які за допомогою емоційного викладання та наочного можуть засвоїти основний зміст лекційного читання матеріалу , при цьому вчитель повинен проаналізувати основні особливості віку, а також визначити основну логічну послідовність історичного матеріалу.

3.3. Підготовка уроку –гра при вивченні зазначеної теми з всесвітньої історії

Одним на мою думку, із найцікавішим видів уроку є взагалі рольова гра при цьому учні можуть підготуватися до неї заздалегідь за

дві-чотири теми уроків до вивчення колоніальної політики Вікторіанської епохи. Потрібно спочатку розділити групи учнів на дві частини із застосування, наприклад, жеребкування одна група буде представляти колонії Індії інша колонії Африки. Після розподілу зазначених ролей кожній групі потрібно зазначити додаткові загальні питання: а) Яка політика була уряду Великої Британії щодо цих колоніальних земель кожних зазначених групі назв колоній, б) Які були плани колоніального уряду щодо економічного та соціального розвитку колоній; в) Чи були в колоніях війни з англійською владою, якщо так, то які; г) Відомі англійські діячі, які вплинули на розвиток колоній. Після цього потрібно представити у надрукованому виді список необхідної додаткової літератури наукового змісту та джерела з інтернет мережі при необхідності.

Мета такого уроку порівняти наміри консервативного та ліберального уряду щодо колоніальних володінь, з'ясувати економічний потенціал колоній задля збагачення еліти вікторіанської Англії, визначити основні відмінності та спільності в різних колоніях Великої Британії в другій половині дев'ятнадцятого століття, закріплення умінь таких як аналіз інформації. Для такого уроку доцільно використати підручник для дев'ятого класу, а також стінну карту «Колонії Великої Британії в другій половині дев'ятнадцятого століття - початку двадцятого століття»

Під час організаційного процесу потрібно підготувати клас до гри, спочатку потрібно провітрити приміщення, для організації дружньої обстановки разом потрібно розставити парти один напроти одного, щоб більше відчувати всю якість процесу. Вчитель під час гри стає так званим комюнеті процесу пасивним діячем в якійсь мірі. Спочатку повідомляємо запропоновану тему, озвучуємо відповідні наперед оголошені питання для розгляду колоніальної політики Великої Британії в найбільш важливих колоніях таких як в Індії та Африці. Учні по черзі

представляють свої колонії, потім після всіх поставлених питань підводяться підсумки проведеної гри та участь учасників в неї найбільш пасивним учасникам, які взагалі не приймали участь в навчальному процесі можна надати додаткове завдання у вигляді створення невеличкої статті з використанням англійських, індійських та американських газет тих часів, надаючи попередньо посилання на зазначені газети, учні можуть також наприкінці задати питання своїм опонентам, а також вчителю, щоб краще зрозуміти поданий матеріал таким чином.

Отже, на мою думку, такий вид навчання дає змогу краще проаналізувати пройдений матеріал самостійно, а також підвищити комунікаційні можливості учнівського складу та покращати настрій учнів і дружню атмосферу в класному колективі, змінюється оцінка учнів до вивчення історичного матеріалу і цей матеріал запам'ятовується дуже довго в пам'яті.

ВИСНОВКИ

Отже, щодо поставлених у кваліфікаційній роботі завдань можна зробити висновки :

1. Проаналізована та розглянута в першому розділі зарубіжна історіографія доводить те, що хоча вчені й використовували нову джерельну базу або дослідження інших наук, щоб по - новому дослідити історичний процес, але все ж таки вони частіше виводили на перший план суб'єктивні чинники, ніж дотримувалися об'єктивного підходу до розгляду теми. Так, наприклад апологетичний метод використовували ще британські вчені при описі історичних подій для пошуку виправдання неприємних сторінок колоніальної політики Великої Британії за часів правління королеви Вікторії, тоді як наприклад в працях американських вчених простежується концентрація уваги на подіях, що відбувались в межах їх територій, а французькі вчені приділяли увагу більше концентрації та виробленню політичних інтересів своєї країни. У радянській та російській історіографії відсутні праці, які б у повній мірі розкрили б основні аспекти колоніального розвитку та політики Великої Британії з 1837-1901 рік.

2. На цій основі простежується певна тенденція на розширення заокеанських володінь Великої Британії, які повинні були забезпечити збільшення британських капіталів за допомогою нових джерел ресурсів після завершення промислового перевороту . Методи приєднання до Англії за часів правління королеви Вікторії нових земель були різними з нав'язуванням свого політичного і економічного лідерства, а також збройні повстання, за рахунок договорів.

3. Більш жорстока боротьба за Африку з місцевим населенням та іншими країнами Великою Британією зумовлено намаганням

англійського влади прокласти нові шляхи до своєї перлини колоніального панування, а саме Індії.

4. На основі викладеного можна стверджувати, що основою колоніальної політики Великої Британії вікторіанської епохи були все ж таки не торгівельні переваги в колоніях, а економічні інтереси в домінуванні в колоніальній системі.

5. Британську колоніальну політику щодо Тайваню наприкінці дев'ятнадцятого століття можна розділити на певні два етапи. На першому етапі вона намагалася стримати Японію та інших західних противників від проникнення до Формози, але на другому етапі Британія відмовила від неї задля підтримки свого політичного курсу на території Токіо.

6. Колоніальна політика щодо Канади англійської влади Вікторіанської епохи була більш помірною ніж в інших колоніях, тобто влада йде на певні поступки і тому на території Канади була встановлена так звана внутрішня автономія.

7. Завдяки використанню інформаційних технологій при вивченні колоніальної політики Вікторіанської епохи в освітньому процесі у загальноосвітньому закладі дає змогу активізувати та акцентувати увагу учнів на одній ж тій історичній події за допомогою різних інформаційних ресурсів і тому в учнів в подальшому формується аналітичне мислення, а також творчий потенціал та науковий світогляд.

8. Урок-лекція оглядового типу дає можливість розглянути колоніальну політику Вікторіанської Англії у повному обсязі. Таку форму уроку слід послідовно ділити на такі окремі етапи як оголошення теми, плану уроку, на другому етапі розповідається вчителем загальний матеріал, при цьому використовуються карти, схеми, таблиці, на третьому етапі зазначається основна хронологія подій та поняття, на четвертому етапі починається так званий активізуючий процес, а саме вчитель надає можливість створити власну схему або таблицю учням,

задаючи певні питання при цьому з пройденої теми, на п'ятому етапі вчитель робить власні висновки і надає, завдання творчого характеру .

9. Урок-гра при викладанні історії дає змогу краще проаналізувати пройдений матеріал самостійно, а також підвищити комунікаційні можливості учнівського складу та покращити настрій учнів, тобто учні можуть емоційно розвантажитися при цьому змінюється оцінка учнів до вивчення історичного матеріалу і цей матеріал запам'ятовується дуже довго в пам'яті та учнів цікавлять вже якби не загалом одні й ж ті явища, а окремі історичні деталі. Така форма викладу вчителем матеріалу формується поетапно спочатку відбувається орієнтація, тобто уведення учнів в тему при цьому вчитель обирає вид уроку-гра та пояснюється загальний перебіг уроку, потім підготовка до проведення його, основна частина, тобто вже проведення уроку-гра і обговорення.

Отже, завдання дипломної роботи можна вважати виконаними, а мету нашого дослідження можна -досягнутою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Ерусалимский А.С. Колониальная экспансия капиталистических держав и освободительное движение народов Южной Африки и Китая в 17-19 веках: Москва, 1974. 386с. URL: <https://search.rsl.ru/ru/record/01007045448>.
2. Корсакова Н. Крестьянская республика Трансвааль и его богатства : С.-Петербург: Издание товарищества М.О. Вольфъ, 1896. 18 с. URL: <http://militera.lib.ru/memo>.
3. Корф С. А. Автономные колонии Великобритании. С.-Петербург: типография Тренке и Фюсно, 1914г. 465с. Электронный доступ: <https://www.livelib.ru/book/1001051902-avtonomnye-kolonii>.
4. Соков И. А. История канадской политической культуры (XIX - первая половина XX вв: сборник статей. Москва: Директ – Медиа, 2016. с. 210. URL: <https://www.directmedia.ru/book>.
5. Тарле Е. В. Очерки истории колониальной политики западноевропейских государств (конец пятнадцатого – начало двадцатого века): Москва: Наука, 1965. 427 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/215030/>.
6. Троян С. С. Обострение англо-германских противоречий в Южной Африке (80-е – первая половина 90-х годов XIX в.) : Лыбидь, 1990. №36. С. 92–100. URL: <https://core.ac.uk/download>.
7. Adam J. France and England in Egypt. The North American Review: United States of America: University of Northern Iowa, 1894. pp. 34-45. URL: <https://www.jstor.org/stable/25103363>.
8. Adams H. Problems of Staple Production in Canada: Canada: The Ryerson Press, 1933. 131p. URL: <https://www.fadedpage.com>.

9. Arbor A. American Opinion and British Rule in India Sydney Brooks *The North American Review*: University of Northern Iowa. pp. 773-784.
URL:<https://www.jstor.org/stable/pdf/25106522.pdf>
10. Baber Zaher. *The Science of Empire: Scientific Knowledge, Civilization, and Colonial Rule in India*. State University of New York Press: United States of America, 1996, 318 p. URL: <https://www.amazon.com/Science-Empire-Scientific-Civilization>.
11. Bernard W. *Narrative of voyager and services of the Nemesis from 1840 to 1843*: Henry Coburn, 1844. URL:<https://books.google.tg/books?id=9H>.
12. Bonner J., Curtis G. W., H.M. Alden, Stillman S. C., Schuyler S. M., Foord J., Harding R., Schurz D. C., Loomis H., Bangs J. K., Brinton G. and Harvey M. Norman Harper's Magazine Company Hapgood Harper's Weekly: Volume 18, 1874. 958 p.
URL:<https://books.google.ro/books?id=cAS8TzoYdBoC&pg=PA315&dq>.
13. British North America Act 1867: 30-31 Vict., № 3 (U.K.) 40 p.
URL:<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Vict/30-31/3/data.pdf>.
14. Burns E. *British Imperialism in Egypt*. The labor research department: London. 1928. 72p. URL:<https://dspace.gipe.ac.in/xmlui/>.
15. Burrows E. H. *A history of medicine in South Africa up to the end of the nineteenth century*: Cape Town, 1958. 347 p.
URL:<https://www.worldcat.org/title/history-of-medicine-in-south-africa-up-to-the-end-of-the-nineteenth-century/oclc/2898960>.
16. Cazes P. *Notes sur le Canada*. Que bec :Darveau, 1882. 283 p.
URL:<https://www.canadiana.ca/view/oocihm.00525/1?r=0&s=1>.
17. Chesterman S., Owada H., Saul B. *The Oxford Handbook of International Law in Asia and the Pacific*: London, 2019. 854 p.
URL:<https://books.google.ro/books?id=-JCqDwAAQBAJ&pg>.
18. Coupland S. R. *The Goal of British Rule in India*: London, 1948. 24p.
URL:<http://nlirepository.nvli.in/bitstream>.

19. Curtis B. *The Politics of Population: State Formation, Statistics, and the Census of Canada, 1840-1875: United States of America*. University Toronto Press, 2001. 400 p. URL: <https://www.researchgate.net/publication/269>.
20. Harrison M. *Medicine and empire. Essay review Public health in British India: Anglo-Indian preventive medicine, 1859–1914*: London: Cambridge University Press, 1994. 28 p. URL: <https://www.researchgate.net/publication>.
21. Heathcote .T. *The Military in British India: The Development of British Land Forces in South Asia 1600-1947*. London: Pen and Sword, 2013. 288 p. URL: <https://www.amazon.com/Military-British-India-Development-1600-1947/dp/1781590753>.
22. Iyer L. Direct versus Indirect Colonial Rule in India: Long-Term Consequences. *The Review of Economics and Statistics*: London, 2010. pp. 693–713. URL : <https://direct.mit.edu/rest/article/92/4/693/57848/>.
23. Kingsmill J . *British Rule And British Christianity In India*. Kessinger Publishing: LLC, 2007. 340p. URL: <https://books.google.ro/books/about/12>.
24. Lee J.J., Marion C., Marion R. *Making the Irish American: History and Heritage of the Irish in the United States*: NYU Press, 2007. 733 p. URL: <https://www.amazon.com/Making-Irish-American-History>.
25. Long C. C. *England in Egypt and the Soudan. The North American Review*: University of Northern Iowa. United States of America, 1899. pp.570-580. URL: <https://www.jstor.org/stable>.
26. Louis W. *Great Britain and German Expansion in Africa. 1884-1919 . Imperial Rivalry and Colonial Rule*: New Haven: London, 1967. P. 3-51. URL: <https://www.worldcat.org/title/britain-and-germany-in-africa>.
27. Lovell R. *The Struggle for South Africa. 1885-1899. A Study in Economic Imperialism*: New York, 1934. 438 p. URL: <https://books.google.vu/books/>.
28. Maman Y., Falah J. F. *Education Ltd.—The Influence of British Earl of Cromer on the Education System in Egypt (1883-1907)*. *Advances in Historical Studies*: London, 2018, 18 p. URL: https://www.scirp.org/html/3-2810249_85250.htm#ref17.

29. Marlowe J. Cecil Rhodes: The anatomy of empire : London, 1972. 304 p.
URL: <https://www.amazon.com/Cecil-Rhodes-Anatomy-John-Marlowe>.
30. Martineau H. British Rule in India: A Historical Sketch. Smith, Elder and Company: London, 1857. 356 p. URL: <https://books.google.ro/books>.
31. Mazanec J. The Aspect of Water Supplies in the British Policy towards Egypt and Sudan: the Role of the Nile in Relations between Great Britain and France at the End of the 19th Century Jakub Mazanec: *West Bohemian Historical Review*: West Bohemian Historical Review: London, 2019. pp. 41-58. URL: http://wbhr.cz/images/issues/WBHR_2019_1.pdf.
32. McCreery C . British Empire: 1707–1914. The Encyclopedia of Empire. 2016. London: 12 p. URL: <https://www.researchgate.net/publication/31459>.
33. Mentiplay D. J. The British Invasion of Egypt, 1882. E-International Relations: London. 2009. 7 p. URL: <https://www.e-ir.info/pdf/615>.
34. Montgomery R. China. Political, comical and social in an official report to her majesty's government. V. 1: London, 1847. 502 p.
URL: <https://journals.openedition.org/rfsic/6212?lang=en>.
35. Ogden H.J. Daily news, June 1, 1900: Poisoned and Explosive Bullets? Bullets – Expansive and Explosive / The war against the Dutch republics in South Africa: its origin, progress, and results. Manchester: The National reform union, 1901. 145 p. URL: <https://web.library.yale.edu/digital-collections/yale-daily-news>.
36. Parker T. John Brown's expedition: reviewed in a letter from Rev: Sabin Americana., 2012. 22 p. URL: <https://www.loc.gov/item/04028356/>.
37. Phillipps March., Jackson T., Boer War: London: Channel4Books, 1999, 130p. URL: <https://www.angloboerwar.com>.
38. Rajan M. The Impact of British Rule in India. *Journal of Contemporary History*: London, 1968. 89 p. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1>.
39. Richards J. F. The opium industry in British India. *Indian Economic & Social History Review*: London, 2002, pp. 149-180. URL:

https://www.researchgate.net/publication/238434210_The_Opium_Industry_in_British_India.

40. Roy M. *Englising India: Reinstating Class and Social Privilege* : London, 1994. pp. 83-109. URL: <https://www.jstor.org/stable/466365>.
41. Roy T. *Economic History and Modern India: Redefining the Link*. *Journal of Economic Perspective*: London, 2002. pp. 109–130. URL: <https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus>.
42. Sabin E.L. *Building the Pacific Railway*. *Journal of Political Economy*: L. 1919. 317 p. URL: <https://www.jstor.org/stable>.
43. Sangwan S. *Science Education in India Under Colonial Constrains 1792-1857*. *Oxford Review of Education* : London, 1990. pp. 81-95. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0305498900160107straints>.
44. Shortt A. *British Colonies in North America: The Early Years (pre-1841)*. A History of the Canadian Dollar: United States of America, 1986. 20 p. URL: <https://www.bankofcanada.ca/wp-content/uploads/2010/07/pre1841.pdf>.
45. Smith W.I. *Charles Tapper's Minutes of the Charlottetown Conference; United States of America*. 1967, pp. 101-112. URL: <https://utpjournals.press/action/showLargeCover>.
46. Talbot I. *The Punjab under colonialism: Order and transformation in British India*: University of Southampton. S., 2011. 8 p. URL: https://punjab.global.ucsb.edu/sites/default/files/sitefiles/journals/volume14/no1/14.1_Talbot.pdf.
47. Theal G. M. *The Origin of the Present Pondo Tribe. Imperial Treaties with Panda and Establishment of the Colony of Natal*: University of Cape Town Library, 1961. 68p. URL: <https://www.iwm.org.uk/collections/item/object>.
48. Tignor R. L. *Modernization and British Colonial Rule in Egypt 1882-1914*.: London, 1966. 430 p. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi>.
49. Tollefson H. *Policing Islam: The British Occupation of Egypt and the Anglo-Egyptian Struggle Over Control of the Police, 1882-1914*: United States of

America:Greenwood Publishing Group, 1999. 214p. URL:
https://books.google.ro/books?hl=ru&lr=&id=q_9t886VsGoC&oi=fnd&pg=PR9&dq=Anglo-Egyptian+war.

50. Tunick M. Tolerant Imperialism: John Stuart Mills Defense of British Rule in India. *The Review of Politics*: 1968.pp. 586-611. URL:
<https://www.jstor.org/stable/20452826?seq=1>
51. Wilde R. H. Joseph Chamberlain and the South African Republic 1895-1899. A study in the formulation of imperial policy: Pretoria, 1957. 157p. URL:
<https://www.jstor.org/stable/20452869?seq=1>
52. Wong. J.Y. Deadly Dreams: Opium and the Arrow War (1856-1860) in China: Cambridge University Press: London, 2002. 576p.
 URL: <https://www.chapters.indigo.ca/en-ca/books/deadly-dreams-opium-and->

